

**Socialpedagogens
kompetenser som
förhållningssätt inom
familjearbete – en litteraturstudie**

Sofia Forsman & Nathalie Riska

Examensarbete
Sociala området
2015

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Sociala området
Identifikationsnummer:	5272, 5273
Författare:	Sofia Forsman & Nathalie Riska
Arbetets namn:	Socialpedagogens kompetenser som förhållningssätt inom familjearbete – en litteraturstudie
Handledare (Arcada):	Arla Cederberg
Uppdragsgivare:	Vanda Stad
<p>Detta examensarbete är ett beställningsarbete för Vanda stad. Syftet är studera hur socialpedagogiska handlingskompetenser tillämpas i barnskyddets familjearbete med familjer där det finns alkoholproblem hos föräldrarna. Frågeställningen är: Hur kan socialpedagogiska handlingskompetenser tillämpas i familjearbete som fokuserar på föräldrarnas alkoholmissbruk? Metoden för arbetet är litteraturstudie och materialet har analyserats med hjälp av innehållsanalys. Resultaten visade att socialpedagogens kompetenser är av stor betydelse inom barnskydd och familjearbete där fokus är på missbruk. Genom ett gott bemötande, en bra kommunikation, en klar målsättning, praktiska metoder och en förståelse för klienterna och deras problematik så nås positiva resultat. Dessa delar bildar en helhet som utgör socialpedagogens viktiga kompetenser. Resultaten indikerar även att det finns behov av utveckling genom mer kunskap om missbruk, mera resurser samt flexibla och omfattande tjänster.</p>	
Nyckelord:	Familjearbete, missbruk, alkohol, barnskydd, socialpedagogik, handlingskompetensen
Sidantal:	58
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	5272, 5273
Author:	Sofia Forsman & Nathalie Riska
Title:	Social pedagogical methods as an approach within family preservation services– a literature review
Supervisor (Arcada):	Arla Cederberg
Commissioned by:	Vantaan Kaupunki
<p>This thesis degree is commissioned by Vantaan kaupunki. The purpose is to study how social pedagogical methods are used in child welfare within family preservation services with families where the parents suffer from alcohol abuse. The research question is: How can social pedagogical methods be used in family preservation services that focus on the parents' substance abuse? The study is a literature review and a content analysis. The results show that through a good approach, good communication, clear goals, practical methods and an understanding of the clients and their problems you reach positive outcomes. And all these parts make a whole for the social pedagogical methods. Results also showed that there is a need for improvement in the social services such as more knowledge about abuse, more resources and more flexible services.</p>	
Keywords:	Family preservation services, substance abuse, alcohol, child welfare, social pedagogy, social pedagogical methods
Number of pages:	58
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

INNEHÅLL/CONTENTS

1	INLEDNING	7
1.1	Syfte och frågeställning	8
2	BAKGRUND	8
2.1	Alkoholmissbruk	8
2.2	Den nya socialvårdslagen	11
2.3	Vanda Stad	12
3	TIDIGARE FORSKNING	13
3.1	Familjearbete	14
3.2	Stöd åt föräldrarna	15
3.3	Familjearbete som begrepp	15
3.4	Barnskyddets familjearbete	16
3.5	Socialt arbete inom missbruk	17
4	TEORETISK REFERENS RAM	18
4.1	Familjearbete	18
4.1.1	<i>Barnskyddets familjearbete</i>	19
4.1.2	<i>Korrigerande och förebyggande familjearbete</i>	21
4.2	Socialpedagogik	22
4.3	Socialpedagogens kompetenser	23
4.3.1	<i>Den produktiva kompetensen</i>	23
4.3.2	<i>Den expressiva kompetensen</i>	24
4.3.3	<i>Den kommunikativa kompetensen</i>	24
4.3.4	<i>Den analytiska/syntetiska kompetensen</i>	24
4.3.5	<i>Den femte kompetensen</i>	25
5	METOD	26
5.1	Metod: litteraturstudie	27
5.2	Urvalskriterier och datainsamling	27
5.3	Analys av material	29
5.4	Etiska överväganden	30
6	RESULTAT	31
6.1	Bemötande	32
6.2	Kommunikation	33
6.3	Relationer i nätnätverk	34
6.4	Samarbete och delaktighet	35

6.5	Serviceutveckling av familjearbete	36
7	ANALYS.....	39
7.1	Socialpedagogens kompetenser inom arbetet med familjer där föräldrar har alkoholmissbruk.....	39
7.1.1	<i>Den produktiva kompetensen.....</i>	<i>39</i>
7.1.2	<i>Den expressiva kompetensen</i>	<i>41</i>
7.1.3	<i>Den kommunikativa kompetensen</i>	<i>42</i>
7.1.4	<i>Den analytiska/syntetiska kompetensen</i>	<i>44</i>
7.1.5	<i>Den femte kompetensen</i>	<i>45</i>
8	DISKUSSION	47
8.1	Metoddiskussion.....	47
8.2	Konklusion	49
8.3	Arbetslivsrelevans och förslag på fortsatt forskning.....	50
	KÄLLOR.....	50
	BILAGA 1	54
	BILAGA 2.....	56

FIGURER

Figur 1, Statistik över omhändertagning.....	20
Figur 2, Madsens blomma.....	26
Figur 3, Urvalskriterier för material.....	28
Figur 4, Innehållsanalysens process.....	30
Figur 5, Sammanfattning av vår innehållsanalysprocess.....	32
Figur 6, Resultatöversikt.....	38

BILAGA

Bilaga 1, Presentation av vald forskning.....	55
Bilaga 2, Examensarbetsprocess.....	58

1 INLEDNING

Vi har valt att forska kring hur man kan stöda missbruksfamiljer inom familjearbete i relation till de socialpedagogiska kompetenserna. Behovet av barnskydd har ökat i Finland och därför anser vi att det är extra viktigt att sätta fokus på vilka positiva sidor barnskyddets familjearbete visat och vad som är viktigt inom arbetet med denna målgrupp (Tattaris 2013). Syftet med examensarbetet är att stöda Vanda stads nya projekt och ge en forskningsgrund till vilken typ av stöd som ger positiva effekter för att hjälpa både personal och klienter. Verksamheten startade januari 2015 som en effekt av den nya socialvårdslagen. Servicen ämnas bli mer intensiv och effektiv än tidigare (Social- och hälsovårdsministeriet 2014).

I vår bakgrund kommer vi att behandla läget i Vanda stad gällande familjeservice, den nya socialvårdslagen samt problematiken kring alkoholmissbruk.

Den teoretiska referensramen utgörs av familjearbete samt socialpedagogiken eftersom arbetet som utförs inom familjearbete har en socialpedagogisk utgångspunkt och de som jobbar med familjerna bör ha socialpedagogiska kompetenser. Vi har gjort en litteraturstudie med innehållsanalys för att belysa positiva effekter av familjearbete för att ge ett underlag för Vanda stads nya verksamhet.

Vi valde ämnet på basen av att vi tycker det är aktuellt och intressant. Vi har båda valt att inrikta vår utbildning inom barn och familj och vi anser att det är viktigt att sätta fokus på adekvat stöd till familjer för att trygga barnens uppväxt i en trygg och utvecklande miljö.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med detta examensarbete är att studera hur socialpedagogiska handlingskompetenser tillämpas i barnskyddets familjearbete med familjer där det finns alkoholproblem hos föräldrarna. Vi vill ge ett underlag för det nya arbetet inom familjeservice i Vanda stad genom att belysa vad tidigare forskningar har gett för resultat och vilka utvecklingsbehov de visat.

Frågeställningen är:

Hur kan socialpedagogiska handlingskompetensen tillämpas i familjearbete med fokus på föräldrar med alkoholmissbruk?

2 BAKGRUND

I bakgrunden kommer vi ta upp alkoholmissbruk i allmänhet för att sedan gå över till mer specifikt gällande alkohol och familj. Vi fortsätter med att redogöra för den nya socialvårdslagen och till sist en presentation av Vanda stad och dess familjeservice.

2.1 Alkoholmissbruk

Alkoholanvändningen har ökat i Finland betydligt under de senaste årtionden. Av Finlands befolkning så dricker 17 % av kvinnorna åtminstone en gång i veckan och hos män är procenten 27. För de flesta leder detta njutande av alkohol inte till missbruk men alkoholism är trots det ett växande problem. Missbruksproblem relaterade till alkohol kan räknas som en allmän problematik hos befolkningen. I Finland klassas alkoholberoende som en folksjukdom. (Seppä & Alho:2010:12–20)

En upprepad användning av alkohol kan leda till alkoholberoende och utveckla alkoholism. Alkoholberoende blir en styrande faktor i individens liv och beroendet kan vara psykiskt eller fysiskt. Efter ett alkoholberoende utvecklats så är det typiskt att individens hälso- och sociala välmående försämras. Den starka lusten att dricka och den okontrollerbara alkoholkonsumtionen påverkar individens familjeliv och förmågan att arbeta som i sin tur leder till ekonomiska och andra sociala problem. De här problemen inverkar aldrig ensamt på individen utan även de anhöriga påverkas i någon mån. (Seppä & Alho: 2010: 12-20)

Med tanke på hur många vuxna som dricker och har alkoholproblem visar att det finns många föräldrar som lider av någon form av alkoholmissbruk. Det är troligen ett problem som är mer utbrett än vad man kanske tror och att det finns många barn som lever under svåra hemförhållanden.

Alkohol och familj

Ca 90 % av vuxna i Finland idag dricker alkohol i någon mån vilket gör det svårt att avgöra var gränsen går till missbruk och där föräldraskapet inte är tillräckligt. Konsumtionen och missbruket har också ökat kraftigt den senaste tiden. Internationell forskning visar att 8-27 % av alla barn har åtminstone en förälder som missbrukar alkohol. Förutom missbruket så för alkoholen ofta med sig en rad andra problem både i framtiden och just då, så som psykiska och sociala svårigheter. Barn och unga påverkas på många olika sätt av sina föräldrars alkoholkonsumtion. (Bengtsson 2004: 39-41)

När det finns missbruk i en familj så blir ofta utvecklingen till en god föräldraroll störd och också de möjligheterna till ett bra samspel med barnen. Detta uppkommer oberoende om ena eller båda föräldrarna har problem, om det handlar om missbruk på veckosluten eller om missbruket händer under vissa perioder. Båda föräldrarna får svårigheter att vara en bra förälder fastän det bara skulle vara den ena föräldern som har själva missbruket. (Bengtsson 2004: 39-41)

När en människa lever med ett missbruk leder det ofta till ett dåligt förtroende för sig själv, till sin partner och till omgivningen. Oftast så lever missbrukar familjer ganska mycket för sig själva, det sociala nätverket kan vara glest p.g.a. att man inte vill att någon skall veta att det finns problem inom familjen. Som ett resultat av allt detta hindras ofta föräldrarna från att få det stöd och den kunskap de skulle behöva för att klara av föräldraskapet och ta itu med sitt missbruk. Många av de föräldrar som har missbrukarproblem har en bakgrund där de egna föräldrarna också har haft missbruk. Som ett resultat av detta saknar de goda förebilder av en bra förälder och de kan bära omkring svåra upplevelser från den egna barndomen. (Bengtsson 2004: 39-41)

En förälder som har ett missbruk kan inte på samma sätt som en frisk förälder tillgodose sitt barns behov. En alkoholmissbrukande förälder kan inte alltid engagera sig för sitt barn varken fysiskt eller psykiskt. På grund av att föräldern ofta är påverkad av alkohol kan hen bete sig väldigt inkonsekvent i omsorgen och barnet får inte grundtryggheten som behövs. Det finns ofta brister i vardagsrutiner, tydlig och konsekvent gränssättning. Barnet tvingas leva i en osäker miljö där barnet inte har möjlighet att utvecklas till sin fulla potential. I en familj där det finns alkoholproblem finns det också större risk för våld och vanvård. Föräldern kanske inte kommer ihåg att köpa tillräckligt med mat och hygien kan vara bristfällig både hos föräldern själv och då också hos barnet. Psykiskt är det ofta väldigt tungt för barnen som ofta upplever ångest, rädsla och otrygghet. (Socialstyrelsen 2009: 13-16)

Alla föräldrar behöver stöd för sitt föräldraskap, detta kan man få från sina egna föräldrar men också av släkt och vänner. I dagens samhälle får man också stöd av mödra- och barnrådgivningen. Ett problem som kan uppkomma bland missbrukarfamiljer är rädslan att använda sig av de informella och formella stödformerna och nätverken. Rädslan av att barnen skall omhändertas eller att det egna föräldraskapet ifrågasätts och kritiseras kan vara ett vanligt hinder för att söka hjälp för föräldrarna. Och oftast leder detta till en viss grad av ensamhet för föräldrarna, de blir ensamma med sina problem. Bengtsson tar upp termen ”glömda föräldrar”, man betraktar föräldrarna som glömda föräldrar eftersom samhället och omgivningen oftast ser dem först och främst som missbrukare. (Bengtsson 2004: 39-41)

Stödet skall ha som mål att ge föräldrarna de redskap och hjälpmedel de behöver för att vara en mamma eller pappa, i den mån de kan vara. Samtidigt skall man inte blunda eller förbise de problem och svårigheter som finns gällande missbruket. (Bengtsson 2004: 39-41)

2.2 Den nya socialvårdslagen

Vanda stad har startat sitt nya projekt och familjeservice i samband med den nya socialvårdslagen. Vi har valt att introducera socialvårdslagen för att delvis presentera vilka förändringar som sker nu och i framtiden inom bland annat familjearbete och barnskydd. Detta anser vi att ytterligare klargör bakgrunden till vårt ämne och vilken situation familjer i Finland är i idag.

Januari 2015 trädde den nya socialvårdslagen 1301/2014 i kraft och kommer successivt att utvecklas och en del av nya lagen är i kraft först 2016 (Kommunarbetsgivarna 2015). Huvudparten av lagen trädde i kraft i april 2015. Den nya lagen syftar till att stärka basservicen, göra arbetet mellan myndigheter mer intensivt, göra jämställdheten mellan klienter bättre samt försöka minska behovet av att rätta till tidigare åtgärder. Målet är att stödet/hjälpen ska vara så effektiv och snabb som möjligt. Alla klienter ska ha rätt till egen kontaktperson och få en bedömning av sitt servicebehov ifall det behövs. (Social och hälsovårdsministeriet 2014)

Ungdomar ska ha rätt till ovanstående service samt en servicegaranti som garanterar att hen får ett multiprofessionellt stöd på en och samma plats. Barnfamiljer ska ha mer rätt till hemservice ifall det är nödvändigt för barnets bästa. Service som stödfamiljer- och stödpersoner, familjearbete och kamratgrupper ska vara tillgängligt också för de som inte är barnskyddsklienter. Klientskapet ska inledas först då det klart finns behov eller ifall familjen får stödåtgärder eller annan service inom barnskyddet. Kriterierna för att placera ett barn ska skärpas i den meningen att det ska krävas att också kriterierna för omhändertagande fylls eller ifall att barnet i fråga är i direkt fara.

(Social och hälsovårdsministeriet 2014)

Kvaliteten på servicen ska kontrolleras genom att personal inom socialvården ska ha skyldighet att anmäla brister i klientsäkerhet, verksamhetskultur som kan orsaka skador samt vanvård. Också en egenkontroll borde utarbetas.

(Social och hälsovårdsministeriet 2014)

Bestämmelser kring hemservice trädde i kraft redan i början av 2015, medan ändringar kring brådskande placering i barnskyddslagen träder i kraft i början av 2016.

(Kommunarbetsgivarna 2015)

2.3 Vanda Stad

Vanda Stad och deras nya projekt är beställare för vårt arbete och är de som troligen kommer få mest nytta av vårt arbete och därför vill vi presentera situationen i staden. Vårt arbete ger också en fingervisning om hur situationen kan bli bättre i Vanda genom faktorer som ger positiva effekter inom familjearbete.

Vanda stad startade ett projekt i januari 2015 som har som mål att utveckla familjeservicen och förkovra deras svenska service. På grund av den nya servicemetoden behövs information om vad effekterna är av barnskyddets familjearbete till familjer i svåra situationer. Idag är väntetiderna långa för att få hjälp och stöd.

Det mångprofessionella arbetet inom sociala sektorn strävar efter att så fort som möjligt kunna stöda och hjälpa människor i utsatta situationer, till exempel genom familjearbete och familjerådgivning (Stakes 2005:14).

Vanda stad gjorde en enkätundersökning år 2011-2012 av Vanda stads familjeservice projekt för att utveckla föräldrastödet och Tukevasti alkuun, vahvasti kasvuun-projektet. Projektet hade bl.a. som mål att stöda familjerna mera genom olika stödgrupper, skapa olika användbara arbetsmetoder och också att utveckla de professionellas kunnande inom ämnet. Enkäten skickades som en webropol-undersökning till föräldrar i Vanda via tre olika forum. I undersökningen gavs 1030 svar allt som allt, varav 167 (16,3 %) var av pappor och 863 (83,7 %) var av mammor. (Vanhemmuustyön kehittäminen Vantaalla 2013)

I undersökningen kom det fram att 13 % av papporna och 30 % av mammorna som svarade i undersökningen hade sökt stöd för sitt föräldraskap inom någon service som finns i Vanda stad. Rådgivningen, dagvården och familje- och ungdomsrådgivning var de ställen där de flesta av föräldrarna som deltog i undersökningen hade sökt stöd för sitt föräldraskap. Enligt undersökningen hade föräldrarna varit för det mesta nöjda med det stöd de hade fått från barnskyddet och familje- och ungdomsrådgivningen. Enligt undersökningen hade föräldrarna sökt stöd för uppfostring av barn med krävande temperament och för allmänt grundstöd. Enligt föräldrarna som deltog i undersökningen kunde föräldraskapet mer stödas genom att erbjuda mer tillfällig barnvård, genom att förbättra åtkombarheten av servicen och genom att ge ut information och ordna fler föräldrakvällar. 46 % av föräldrarna som deltog i undersökningen ansåg bristen på tid som den största utmaningen för föräldraskapet. 27 % ansåg att samhället ställer för höga krav på föräldraskapet, medan 25 % ansåg att familjerollerna och föräldraansvaret var de största utmaningarna för dem.

Bristen på tid hos föräldrarna ger svårigheter att koppla ihop arbetslivet, hemmet och föräldraskapet och sedan ännu stressen som det oftast medför. Det är vanligt nuförtiden att samhället ställer alltför höga krav på både föräldrarna och barnet. Samhället ser det som att man borde vara skicklig inom alla arenor och föräldrarna som deltog i undersökningen tyckte att individualismen tagit över. (Vanhemmuustyön kehittäminen Vantaalla 2013)

3 TIDIGARE FORSKNING

Vi har använt fem forskningar som vi hittat med hjälp av tidigare arbeten och sedan hittat dem med hjälp av Google. Vi hittade de tidigare arbetena genom Theseus där vi sökte efter arbeten som haft liknande ämne som vårt eget. Sökorden vi använde var *perhetyö*, *familjearbete*, *missbruk* och *väärinkäyttö*. Vi ville ha forskning från år 2000 och framåt, de vi hittade var från år 2005 framåt vilket vi var nöjda över eftersom ingen artikel då är äldre än 10 år gammal. Forskningen som vi valt tangerar familjearbete och missbruk samt den professionellas roll. Vi hittade ingen forskning som behandlar alkohol specifikt men

däremot om missbruk i allmänhet som vi tyckte passade lika bra. Endast en av våra artiklar behandlar specifikt missbruk men eftersom familjerna inom familjearbete till stor del har problem med missbruk anser vi att det inte är nödvändigt att all vår tidigare forskning berör specifikt missbruk. Vi anser att socialpedagogen är lika viktig oberoende av familjens problematik då det bygger på ett bra förhållningssätt gentemot klienter.

3.1 Familjearbete

”Varhainen perhetyö” (2013) skriven av Nina Tattari är en slutrapport över ”Remontti-” projektet som påbörjades år 2009 och beskriver hur familjernas situation är i staden Salo. Situationen är den att behovet av barnskydd har ökat, barnpsykiatrins tjänster har ändrats till öppenvård och förutom det har familjerådgivningarna stora klientgrupper. Syftet med projektet var att främja familjernas välbefinnande och att fortsätta men också intensifiera det förebyggande arbetet. Och det viktigaste syftet var att utveckla en permanent arbetsmodell med familjearbete som stöd för de professionella som jobbar med barnfamiljer. Rapporten handlar om Salos 3-åriga projekt för att förbättra situationen genom att göra det tidiga ingripande möjligt. De har försökt förbättra och utveckla modeller genom olika projekt för att stöda barnfamiljer och tidigt ingripande.

Som forskningsmetod användes intervjuer, telefon- och personliga intervjuer. Data samlades in från 344 barnfamiljer runtom i staden Salo, av familjerna var 34 % ensamförsörjande familjer, 11 % av familjerna var med invandrarbakgrund och 35 % av familjerna var småbarnsfamiljer med barn under 1 år.

Resultaten visade att familjerna mådde bättre efter projektet. Tack vare den professionella hade 11 stycken fått studieplatser, 20 stycken föräldrar hade fått permanenta arbetsplatser och 7 stycken familjer hade fått sina sociala nätverk mer att hjälpa till i vardagen. Det kunde också konstateras att efter projektets gång (3år) hade familjearbetet hittat sin plats på service kartan hos familjerna i Salo. Det kom också fram från kostnadsberäkningarna i resultaten att för kommunen är att det förebyggande arbetet och tidigt ingripande ekonomiskt mycket billigare än kostnaden för de korrigerande åtgärder.

3.2 Stöd åt föräldrarna

Forskningen ”Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa” är skriven av Miia Pitkänen (2011). Forskningen är ett fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete som startade med Heikki Waris- institutionens tvååriga projekt år 2009.

Syftet bakom denna forskning och med projektet var att uppmärksamma att man i barnskyddsarbetet även skall fokusera på föräldrarnas rehabilitering, utan att barnets bästa och barnets syn glöms bort.

Forskningsmetoden som användes var intervju gjord av Pitkänen och materialet i undersökningen bestod av 14 intervjuer av föräldrar vars barn blivit omhändertagna.

I resultaten kom det fram att föräldrarnas rehabilitering inte uppmärksammades i tillräcklig grad under den tiden då barnet var placerat utom hemmet. Det visades också att föräldrarnas rehabilitering förstärktes av att placeringstiden, (den tiden barnen var placerade utanför hemmet) gick bra. Föräldrarna hade en känsla av att ha en viktig roll i arbetet, att de kunde ge en betydelse för arbetet.

I forskningen var socialarbetaren tydligt där för bara barnet och föräldrarnas stöd var delat och på ett annat håll. Det som kom fram i forskningen var att många föräldrar kände att det viktigaste med rehabiliteringen var att få jobba med det egna föräldraskapet i syfte att utveckla det i en bättre riktning. Föräldrarna önskade att stödet skulle vara mer systematiskt än det som erbjöds då. Det innebär att man också skulle ge mer hjälp åt föräldrarna angående andra problem de eventuellt skulle ha i livet.

3.3 Familjearbete som begrepp

Mervi Uusimäkis forskning ”Perhetyötäkö kaikki?” (2005) är en forskningsanalys förbunden med projektet ”Moniammatillisella yhteistyöllä lasten ja nuorten syrjäytymisen

ehkäisyyn” som utfördes i norra Finland år 2004. En av utgångspunkterna var att observera hur begreppet familjearbete används och i vilka sammanhang. Det är känt att begreppet familjearbete används i olika kontexter och har många olika betydelser.

Syftet med forskningen var tvådelat, dels att analysera olika aktörers uppfattningar om familjearbete och dels att utvärdera familjearbete i praktiken, fungerar de arbetsmetoder som nu används i familjearbete.

Som forskningsmetod användes intervjuer. Man använde sig av fokusgruppintervjuer med personer från olika yrkesgrupper som alla var från en enskild kommun.

Resultaten visade att endast socialtjänsterna använder familjearbete som sådan, andra sektorer som skolor och ungdomsarbete använder familjearbete vid sidan om sitt eget arbete. Uusimäki skriver också att det är svårt att rakt säga hur mycket familjearbetet används eftersom det finns så olika befattningar på det. Det kom också fram att alla olika yrkesgrupper tyckte att man borde satsa mer på det förebyggande arbetet och att familjearbete borde kunna mer riktas dit det på allvar behövs. Det finns också för lite information om familjearbete, familjerna och myndigheterna har svårt att hitta vart ifrån hjälpen kan sökas.

3.4 Barnskyddets familjearbete

Forskningen ”Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset” är gjord av Tarja Heino (2008) och är en redovisning för barnskyddets utvecklingsprogram. Forskningen undersöker hur barnskyddets familjearbete och öppenvård är uppbyggt vilket innebär olika utmaningar och utvecklingar. Forskningen bidrar också med förbättringsförslag till öppenvården och familjearbetet.

Resultatet visar att antal barnfamiljer inom den kommunala hemvården minskat mycket (60 000 → 12 000) medan antalet barn inom barnskyddets öppenvård stigit mycket istället (12 000 → 60 000). Barnskyddets öppenvård har under de senaste åren ändrats mer till familjearbete på grund av mindre resurser i personalen. Detta leder till att barnen får

en obalanserad ställning till vård. Man förslår att ta itu med de utmanande arbetsuppgifterna och kraven för lön, utbildning och specialkunnande för att utveckla servicen. Forskningen nämner också att det behövs utveckling inom barnskyddets familjearbete, bland annat nya arbetsmetoder och system. Fokus ska vara på barnet och det ska finnas tid för klienterna och tid att bygga förtroende vilket samtidigt kommer leda till längre vårdperioder.

3.5 Socialt arbete inom missbruk

Merja Laitila-Ukkola (2005) har vid Lapin Yliopisto skrivit licentiatavhandlingen ”Päihdehuollon näköinen sosiaalityö? Suomalaisen päihdehuollon sosiaalityötarinoita”. Syftet är att undersöka socialt arbete inom missbruk och dess karaktär sedan 1950 fram till början av 2000-talet. Forskningen syftar till att öka förståelsen för missbrukarvården i samråd med socialt arbete. Forskningen visar också utvecklingen mellan de olika yrkesgrupperna utifrån socialt arbetes perspektiv. Metoden är kvalitativ med ett narrativt närmandesätt. Laitila-Ukkola intervjuade fem personer som varit med och utvecklat både traditionell och ny vård politik. På sidan om intervjun finns också textmaterial för att stöda intervjuerna.

Resultaten visar att viktiga faktorer inom det sociala arbetet är bemötandet och växelverkan med klienten. Socialarbetarens jobb inom missbruk grundar sig på ett kunnande inom ämnet genom studier och erfarenhet samt goda samtal och ett gott bemötande. Detta bildar en helhet som gör en god professionell socialarbetare. Arbetet bygger på att klienten själv gör arbetet och den professionella stöder och hjälper. För att stöda klienter med missbruk krävs ett kunnigt mångprofessionellt team där socialt arbete har en betydelsefull roll i klientens vardag. Det har visat sig vara en utmaning att kombinera medicinsk vård och socialvård som erbjuder högklassiga psykosociala vårdformer vilket är oroväckande. Detta delvis på grund av medikalisering som är en aktuell stridighet mellan samhällsvetenskap och det medicinska.

Sammanfattning

Vår tidigare forskning visar att socialt arbete och familjearbete har stor betydelse för familjers välmående, både de familjer som har problem med missbruk och de som inte har. Den professionella har genom ett gott bemötande, erfarenhet och kunnande inom missbruk och att skapa förtroende till klienten varit en stor hjälp för familjerna. Föräldrarna har fått konkret stöd och hittat både arbetsplatser och studieplatser.

Trots att familjearbete och socialt arbete visat positiva effekter så syns det i vår tidigare forskning att det krävs en hel del utveckling. Föräldrar har gett kritik om planering av socialt arbete och hur systemet är uppbyggt, en forskning visar dock att detta blivit bättre efter ett familjearbetsprojekt. Föräldrar och myndigheter har också gett kritik om att det har varit svårt att hitta information om familjearbete. En del föräldrar anser att de inte fått tillräckligt med tid för att bearbeta deras problem medan en annan forskning säger att barnen fått en obalanserad ställning till vård och att tid och fokus ska vara på barnet.

4 TEORETISK REFERENSRAM

Vår teoretiska referensram utgörs av familjearbete och socialpedagogik; socialpedagogens kompetenser. Dessa ämnesområden är huvudpunkterna i vårt arbete och är tätt förknippade med varandra.

4.1 Familjearbete

Familjearbete är ett ganska nytt begrepp och har därför inte specifik arbetsbeskrivning utan mer allmänna riktlinjer. Olika kommuner har också olika sätt att ordna familjearbete på beroende på invånarna och deras behov i kommunen. (THL 2014)

Marika Vilén (2010 s.25-27) skriver att allt arbete som görs med en familj kan i stort sett räknas som familjearbete. Man kan genomföra familjearbete på många olika håll, som

exempel på daghem, rådgivning, inom det sociala arbete eller inom församlingen. Familjearbete kan göras av andra än bara de som har titeln familjearbetare. Familjearbete kan innebära att stöda den psykiska och det sociala föräldraskapet, fostringsrådgivning, stöd för föräldrarnas parförhållande och stöd för familjen genom nya situationer eller krissituationer. Ibland kan familjearbete riktas endast till några personer inom familjen men det vanligaste är att det riktas till alla familjemedlemmar.

Marika Vilén (2010 s.29-33) berättar om olika och de mest vanliga instanser som genomför familjearbete. Hon skriver att servicetjänsterna som erbjuds åt barnfamiljerna i kommunerna kan variera en aning eftersom kommunerna får själva bestämma vilka tjänster de vill erbjuda.

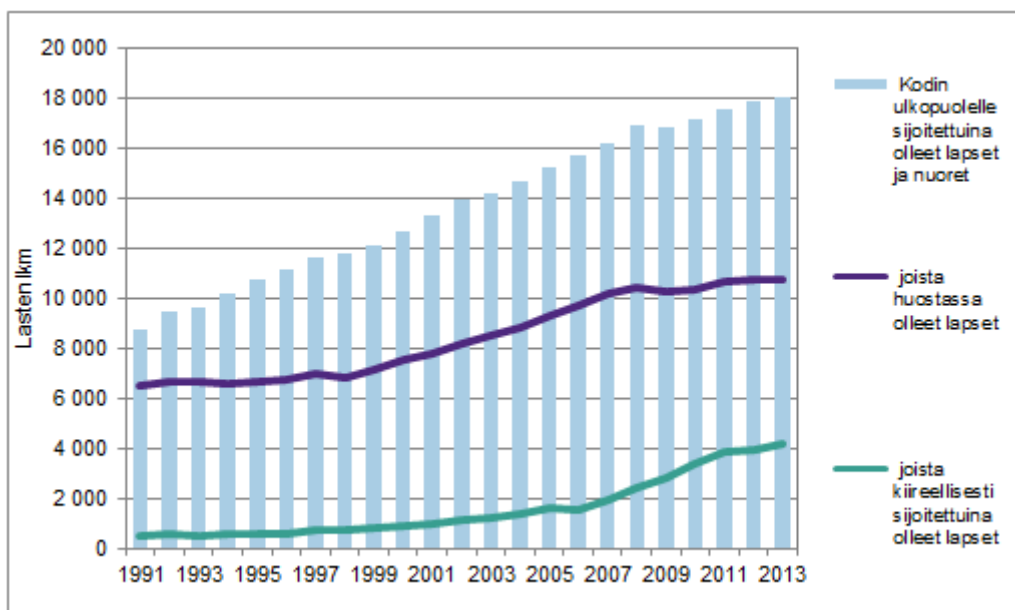
Inom den tidiga barndomen (0-7 år) erbjuds det i Finland mödra- och barnrådgivning, dagvård, för-och eftermiddagsverksamhet och förskola. Alla som arbetar inom de här tjänsterna arbetar inom familjearbete och deras uppgift är att stöda barnfamiljer.

4.1.1 Barnskyddets familjearbete

Ett av barnskyddets familjearbetes viktiga mål är att försöka förminska och undvika omhändertagning av barn eller försöka göra omhändertagningen kort så att barnet kan ifall möjligt fara tillbaka till sitt ursprungliga hem. Men trots den här insatser är det årligen många barn som blir omhändertagna och placerade.

Enligt Thl:s undersökning under år 2013 blev 4202 stycken barn brådskande placerade, det är 6.6 % mera barn än under året 2012. Brådskande placerades barns antal har ökat sedan år 2005. Antalet omhändertagna barn var 10 735 år 2013 och det är ungefär samma mängd som år 2012. Allt som allt var 18 022 barn och unga placerade utanför sitt eget hem år 2013, av dessa placeringar var 52 % pojkar.

Det gjordes 64 471 stycken barnskydds anmälningar inom året 2013 och 88 795 barn var klienter inom det öppna barnskyddet varav 43,3% var nya klienter. Detta visualiseras i bilden nedan.(THL 2014)

Figur 1, Statistik över omhändertagning. Källa: Thl.fi 2013

Öppna vårdens stödåtgärder kan bland annat utgöras av att familjen får jobba med en socialhandedare som stöder familjen i vardagen och besöker/träffar familjen regelbundet. Syftet är att skapa en klientplan; sätta upp mål och konkreta åtgärder för att hjälpa familjen. Socialhandedaren stöder föräldrarna i barnets fostran men gör också en realistisk bedömning av föräldraskapet.

Arbetet med familjen är ofta en kombination av praktisk hjälp och psykosocialt stöd. Familjearbetet sker i samråd med familjen och familjemedlemmarna men det övergripande målet är alltid barnets bästa och att förebygga vidare utveckling av problem. Familjearbetets syfte är att inte endast stöda utan att också vara ett kontrollerande element i familjen. Socialhandedarna jobbar i nära kontakt med klienterna och utgår ifrån resurser och en positiv framtid. Längden på arbetet med familjen varierar beroende på behovet. Familjearbetet bör vara så metodiskt och målinriktat som möjligt. Arbetet avslutas när barnskyddet inte längre har oro för barnets välbefinnande och utveckling, beslutet görs av barnets egna socialarbetare på basen av socialhandedarens bedömning av situationen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014)

Familjearbete är en del av det arbetet som görs inom Finlands barnskydd som stödåtgärd i öppna barnskyddet och mer specifikt som intensifierat familjearbete, i enlighet med den

nya socialvårdslagen (Barnskyddslagen 2007 § 36). Socialarbetaren eller annan professionell inom barnskyddet ska omedelbart bedöma ifall barnet behöver brådskande barnskydd när ett ärende påbörjas. När ett barnskyddsärende inleds så måste servicebehovet adresseras senast den sjunde vardagen efter att fallet påbörjats och ska vara färdig senast tre månader efter att det påbörjats. Ärendet för inte fördröjas utan godkända skäl. (Barnskyddslagen 2007 § 26)

4.1.2 Korrigering och förebyggande familjearbete

Familjearbete kan delas in i förebyggande och korrigering familjearbete. Vi tar upp båda dessa benämningar eftersom barnskyddets familjearbete passar in på båda benämningarna men oftast är barnskyddets familjearbete korrigering (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014).

Det förebyggande familjearbetet är ett långsiktigt och systematiskt stöd till familjer. Familjen får hjälp som en helhet men också enskilda familjemedlemmar får individuellt stöd. Det förebyggande familjearbetets grundläggande uppgift är att stödja familjer med hjälp av deras kompetenser och resurser för att förstärka deras möjligheter att klara av sin vardag. Det förebyggande familjearbetet är frivilligt och det krävs varken remiss eller klientskap hos barnskyddet. Arbetet kan till exempel bestå av stöd i vård och fostran, stöd till interaktioner med anhöriga, förebyggande av utslagning och exklusion, utbyggnad av sociala nätverk och att stärka familjens kapacitet i nya situationer. Detta för att familjerna ska få den hjälp och stöd de behöver innan situationen förvärras.

(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014)

Korrigering familjearbete görs inom kontexten för barnskydd. Servicen kräver klientskap och en remiss från familjens socialarbetare. Familjearbetaren, socialarbetaren och familjen utarbetar tillsammans en klientplan för att målinriktat få familjen stadigt på fötterna och klart kunna se vilka förändringar som behövs. Socialarbetaren ansvarar då för barnets angelägenheter och har rätt att göra beslut som rör barnet. Målsättningen med

arbetet är att stöda och rehabilitera familjen i den svåra livssituationen. Då det korrigerande familjearbetet inleds finns det en stor oro över barnets utveckling och uppväxtförhållandena. Det korrigerande familjearbetet är frivilligt men familjen kan bli ordinerad att ha en familjearbetare. Under hur lång period arbetet utförs beslutar den ansvariga socialarbetaren och under arbetets gång utvärderas arbetet regelbundet tillsammans med familjen, socialarbetaren och familjearbetaren. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014)

4.2 Socialpedagogik

Vi har utgått från tre utgåvor av Bent Madsens litteratur, ”Integration och inklusion i det moderna samhället” 2011 Socialpedagogik: integration och inklusion i det moderna samhället 2006, samt ”Socialpedagogik” 2001. Detta för att få en bredare förståelse för socialpedagogens kompetenser och hur de används. Litteraturen har fokus på de sociala problemen som uppstår i den moderna världen och det vi kan lära oss av dem och använda i vårt professionella arbete. Vi anser att socialpedagogiken är viktig för vår studie för att socialpedagogiken spelar en viktig roll i familjearbete och de metoder och förhållningssätt som socialpedagogen använder.

Socialpedagogiken är ett relativt nytt forskningsområde med ökande intresse. Socialpedagogiken är en kombination av pedagogik och socialt arbete. Runt om i världen definieras socialpedagogiken dock på olika sätt och används av flera olika utbildningar. Kärnområden för socialpedagogiken är barn och unga, personer med funktionshinder, utsatta vuxengrupper och förebyggande uppsökande arbete enligt den danska modellen men som också i det stora hela gäller för övriga länder. Det övergripande målet för de olika kärnområdena är integrering och inklusion i samhället. Socialpedagogiken har en viktig funktion i samhället och fungerar som en sammanhållande kraft mellan individer och olika instanser så som daghem, skola, arbete etc. (Madsen 2011:13–37) (Madsen 2006: 15-25)

4.3 Socialpedagogens kompetenser

Bent Madsen förklarar socialpedagogens kompetenser i det som han kallar en ”bildningsblomma”. Kompetenserna delas in i fyra olika blad som hänförs till som hjärta, händer, hjärna och tunga. De olika kompetenserna är: den produktiva kompetensen, den analytiska och syntetiska kompetensen, den expressiva kompetensen samt den kommunikativa kompetensen. När socialpedagogen kombinerar dessa kompetenser kallas det den femte kompetensen som finns i mitten av blomman och visar hur pedagogen kan handla som person och som yrkesperson och brukar gå under namnet handlingskompetens. Dessa kompetenser bör socialpedagogen besitta innan hen börjar arbeta inom yrket. Socialpedagogens kompetenser utvecklas sedan hela tiden. Från klientens synvinkel kan de olika kompetenserna synliggöra olika aktivitetstyper samt upplevelser som skapar olika former av erfarenhet och förmågor att använda i livet. De olika kompetenserna bildar en helhet som alla samverkar.

(Madsen 2001:226–228)

4.3.1 Den produktiva kompetensen

Den produktiva beskriver manuella färdigheter som socialpedagogen behöver för att hantera olika praktiska och tekniska situationer. Samtidigt behöver socialpedagogen också kunna be om professionell hjälp när det behövs och hen själv inte har tillräcklig kunskap. Den produktiva kompetensen benämns som händerna eftersom det är med dem det konkreta manuella arbetet görs, ensam som professionell men också med klienter eller medarbetare. Socialpedagogen bör kunna förändra och omskapa sådan som just då inte fungerar ändamålsenligt. Kompetensen består också av kunskapsprocessen och inte bara de manuella färdigheterna.

Madsen påpekar också att det inte endast är produkten som är den viktiga utan att den inre föreställningen och processen som leder till produkten är minst lika viktig. Det utvecklar socialpedagogens kunnande och egna utveckling till ett bättre arbetssätt.

(Madsen 2001:228)

4.3.2 Den expressiva kompetensen

Den expressiva kompetensen, hjärtat behandlar de emotionella och estetiska sidorna hos den professionella. Kroppsspråket är av stor betydelse inom denna kompetens och socialpedagogen bör ha kännedom om hur stor kunskap kroppen besitter. Detta genom till exempel dans, musik, konst och teater. Genom olika expressiva verktyg kan socialpedagogen sätta sig in i andras situationer och hjälpa dem bearbeta svåra saker samt diskutera. Socialpedagogen bör ha en förståelse för att varje individ har kunskap och erfarenhet som inte kan omvandlas till ord. Det estetiska spelar en stor roll och medför något vackert och fridfullt. Den expressiva kompetensen och den produktiva kompetensen är tätt förknippade med varandra.

(Madsen 2001: 229-230)

4.3.3 Den kommunikativa kompetensen

Den kommunikativa kompetensen, tungan innebär ett samspel mellan människor i ett socialpedagogiskt arbete. I denna kompetens har språket en viktig betydelse som till exempel att ge uttryck för etiska värden. Socialpedagogen ska ha kunskap i samspelets processer mellan människor emellan och dess relationer, det räcker således inte endast med språkliga färdigheter. Kommunikationen ska vara öppen och vara baserad på ömsesidig respekt mellan den professionella och klienten. Kommunikationen uttrycker således en social relation mellan människor emellan. (Madsen 2001:230–231)

4.3.4 Den analytiska/syntetiska kompetensen

Denna kompetens, hjärnan står för kunskapsdimensionen och den förståelse socialpedagogen kan ha om världen omkring sig. Vi kan aldrig förstå helt den världen vi lever i och detta är en viktig insikt i det socialpedagogiska arbetet eftersom vi handlar på basen av vår kunskap, som aldrig sträcker sig till absoluta sanningar. Den professionella måste ha kunskap om vad hen gör och varför så att handlingarna inte blir oklara och således inte ändamålsenliga. Socialpedagogen behöver ha kunskap om sina klienters levnadsvillkor och förutsättningar samt sina egna handlingsmöjligheter.

(Madsen 2001:231–234)

4.3.5 Den femte kompetensen

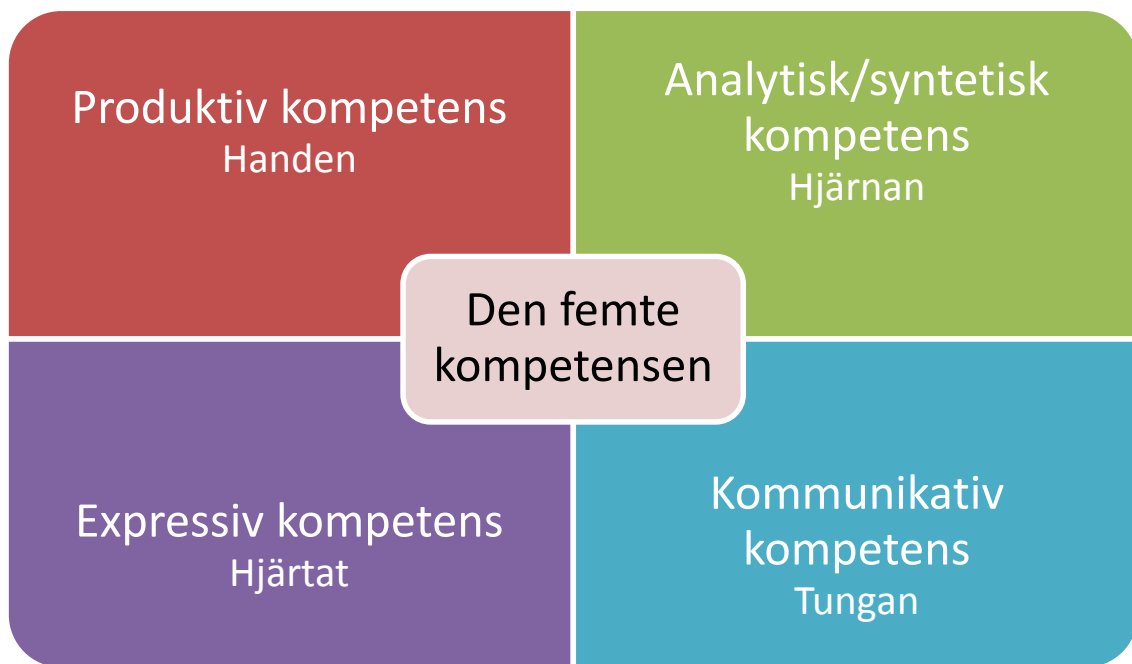
Tillsammans bildar alla kompetenser den femte kompetensen, en helhet och blir den viktigaste kompetensen då den skapar sitt fulla bildningsvärde. Socialpedagogen bör kunna integrera de olika kompetenserna och använda dem samtidigt i socialpedagogisk verksamhet.

Ett viktigt begrepp är kreativitet som bör finnas i alla kompetenser och främst i den femte för att integrera och omforma alla kompetenser. Kreativitet i denna bemärkelse är att kunna handla och tänka på ett skapande sätt. För att skapa en betydande helhet krävs den femte kompetensen, utan den blir de övriga kompetenserna och dess verksamhet lösryckt. Ingen av de olika kompetenserna är tillräcklig i sig men bildar en helhet för att fungera effektivt.

Viktigt är också att socialpedagogen har stor kunskap om sig själv och sin personlighet för att göra ett så gott arbete som möjligt för de som behöver hjälp och stöd i olika livskeden.

(Madsen 2001:234–236)

Här nedan följer en figur för att tydliggöra Madsens blomma.

Figur 2, "Madsens blomma"

5 METOD

Vi har valt att använda metoden litteraturstudie på basen av att vi vill sammanställa tidigare forskning och litteratur för att få en översikt över ämnet (familjearbete, socialpedagogik och missbruk).

Materialet ska vara relevant, uppdaterat och relativt nytt (2000- framåt). Preliminärt vill vi främst ha material från Europa, Norden, Skandinavien som tangerar vår målgrupp: familjer där föräldrarna har alkoholmissbruk. Detta för att den klara forskningen effektivt skall kunna användas i Finland och mer specifikt Vanda. Materialet ska fokusera på familjearbete och/eller missbruk samt vad effekterna varit av forskningen. Viktiga faktorer som vi tagit fasta på är också; vem materialet är skrivet för, vem som skrivit materialet och under vilka omständigheter de är gjorda för att få ett så tillförlitligt arbete som möjligt. Från ett etiskt perspektiv har vi försökt att se på och bearbeta med materialet objektivt utan att påverkas av våra personliga erfarenheter, åsikter och värderingar.

5.1 Metod: litteraturstudie

Vi har valt att göra en litteraturstudie på basen av att det finns relativt mycket material att läsa inom barnskydd, familjearbete och missbruk. Vi tror att vårt metodval ger oss möjlighet att fånga ett bredare och mer allmänt perspektiv. Vi hoppas att det kommer vara värdefullt att få en sammanställning av resultat från olika forskningar och modeller för att se en större helhet.

En allmän litteraturstudie undersöker fenomen som tidigare forskats inom för att ge en djupare förståelse för fenomenet och olika begrepp. Forskaren beskriver kunskapsläget just då men tyvärr sker det sällan på ett systematiskt sätt. Jacobsen (2007) beskriver litteraturstudien som en kvalitativ forskningsmetod och som en källstudie. I en litteraturstudie bör det finnas klara frågeställningar och syften samt klara urvalskriterier för de forskningar som tas med i arbetet. Det dåliga med en allmän litteraturstudie kan vara det att all forskning kring ämnet inte kan tas med. En nackdel kan också vara att det kan vara svårt att få tag på ursprunglig data. Sekundär data kan ha samlats in för ett annat syfte än det som forskaren ämnar och ger då inte en så hög tillförlitlighet som möjligt. (Jacobsen 2007:113–114)

5.2 Urvalskriterier och datainsamling

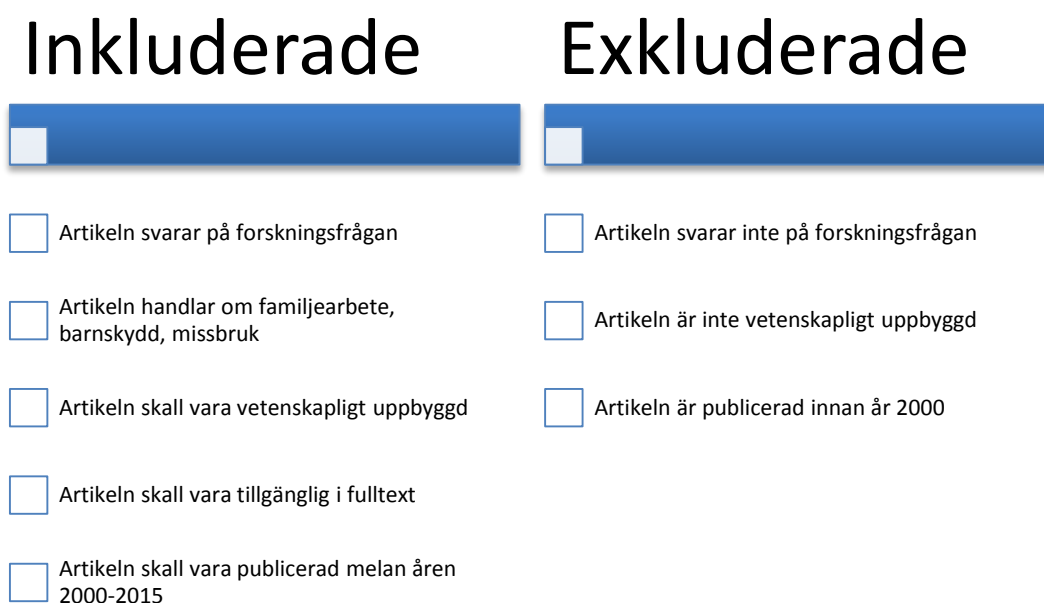
Vi har inkluderat sex stycken artiklar som passar i vår studie.

Vi började samla in artiklar i februari 2015 men vårt arbete ändrades flera gånger under processen så de artiklar som nu finns med har vi hittat under juli, augusti och september 2015. Databaserna vi har använt är Google Scholar och Google samt andra artiklar som vi blivit tipsade om av lärare och medstudenter. Vi sökte först artiklar på databaserna Eric och Ebsco men kände inte att vi hittade relevanta artiklar och av den anledningen valde vi att hitta artiklar från Google Scholar. Artiklarna behövde handla om forskning kring barnskydd, familjearbete och föräldrars alkoholproblem. Våra artiklar är på finska och

engelska eftersom det fanns mest relevant forskning på de språken och det var svårt att hitta motsvarande från t.ex. Sverige på svenska.

Sökorden vi har använt: *barnskydd, familjearbete, missbruk, familj* och *alkohol*. Som sökspråk använde vi svenska, engelska och finska. Vi försökte få in ordet socialpedagogik på olika språk men på grund av det inte finns så mycket forskat kring det begreppet så var det svårt eller nästan omöjligt att hitta relevant forskning med begreppet. Alla ord har varit med i någon mån i sökningen på både Google Scholar och Google. En del av artiklarna har vi blivit tipsade om och de övriga är från Google Scholar/ Google.

Kriterierna för urvalet av artiklar var att de skulle vara publicerade efter år 2000 eftersom vi inte ville att informationen skulle vara för gammal då familjearbetet och det sociala arbetet förändras mycket hela tiden. Artiklarna skulle också finnas i full text och vara vetenskapligt uppbyggda för att förenkla arbetet för oss och säkerställa att artiklarna är pålitliga. Viktigast var såklart att artikeln svarar på forskningsfrågan. Detta visualiseras i figur 2 här nedan.

Figur 3, *Urvalskriterier för material*

5.3 Analys av material

Det finns flera olika sätt att hantera data i en kvalitativ studie, innehållsanalys är en av dem. Bryman (2002) beskriver att en innehållsanalys innebär att göra en analys av dokument och texter som man sedan kategoriserar för att hitta samband mellan de olika kategorierna. Kategorisering används för att kunna jämföra information från olika källor, strukturera texten och göra materialet lätthanterligt. Oftast börjar en innehållsanalys med att hitta teman i de forskningar som använts. Forskaren systematiserar och klassificerar information för att urskilja teman och mönster. Denna kategorisering hjälper forskaren att se det som är viktigt i hans eget arbete och lägga det som är irrelevant till sidan.

Enligt Jacobsen (2007) består innehållsanalysens process av flera delar. Den första delen är tematiseringen; författaren bryter ner en text till olika teman som är betydelsefulla för arbetet. Den andra delen, kategoriseringen utgörs av att författaren söker kategorier för att strukturera texten och samlar teman i grupper. Sedan ges kategorierna innehåll genom att t.ex. göra tabeller. Efteråt söker man skillnader och likheter för att till sist försöka hitta förklaringar till dessa likheter och skillnader. (Jacobsen 2007: 147-152)

Positiva sidor med innehållsanalys är till exempel att det är lätt att följa med hur forskaren gjort och att det är en objektiv metod som lätt kan efterapas av en annan forskare. Bryman (2002) skriver att innehållsanalysen kan ge information om grupper som annars är svåra att få information om. Detta kan visa sig vara bra för den gruppen människor, utsatta familjer som vi undersöker. Metoden kan dock vara mindre bra ifall källorna den bygger på inte är bra, innehållsanalysen är alltså beroende av sina källor och deras trovärdighet samt representativitet. Det viktiga är att det finns en tydlig frågeställning och en klar idé om vad som ska räknas eller mätas. (Bryman 2002: 190-205)

När vi gjorde vår innehållsanalys hittade vi kategorier i vårt material som kändes betydelsefulla för vår forskningsfråga och syftet. Dessa kategorier gav upphov till olika teman som vi anser viktiga i relation till vår forskningsfråga. Dessa kategorier och teman har vi visualiserat i figur 6, *Resultatöversikt*. När vi analyserade vårt material med hjälp av innehållsanalysen började vi med att läsa igenom hela materialet flera gånger. För att markera de olika teman som steg upp från materialet använde vi av oss till exempel

understreckningar och numreringar med olika färger. Vi lyfte fram olikheter och likheter som vi hittade mellan våra forskningar, t.ex. att alla forskningar hade visat positiva resultat från familjearbetet.

Nedan följer figur 4 som representerar innehållsanalysens process.

Figur 4. *Innehållsanalysens process*

5.4 Etiska överväganden

Kalman & Lövgren (2012: 13) skiljer mellan forskningsetik och forskareetik. Forskningsetiken beskriver främst hur forskningsdeltagarna bör behandlas, det vill säga integritet, respekt, människovärde och självbestämmande. Forskareetik däremot behandlar mera själva arbetet eller forskningen och forskarens ansvar mot det som Kalman&Lövgren kallar forskarsamhället och forskningen. Saker som hör till det är bland annat plagiat, publiceringen och sneddriven data. Kalman&Lövgren (2012:12-15) refererar till Vetenskapsrådets publicering år 2011 om *God forskningssed* som en utförlig källa på ämnet och därför har vi valt att fokusera på den. I vårt arbete så kommer främst forskareetik vara viktig eftersom vi gör en litteraturstudie och inte kommer att ha personer som deltar i någon forskning utan vi förlitar oss på tidigare forskning och litteratur. Den forskning vi använder ska dock ha bra etiska grunder som vi tittat på när vi valt forskningarna.

Forskningsmetoden ska ge svar på den frågeställning som arbetet söker svar på och ifall de inte gör det bör metoden bytas ut till en metod som passar bättre (Vetenskapsrådet 2011: 31). Arbetet vi gör har arbetsrelevans både allmänt och specifikt för Vanda Stad vilket gör att vårt arbete inte är onödigt eller att det redan skulle finnas många liknande arbeten. Forskningen bör ha ett tydligt syfte och metod som stöder forskningen, trots det finns det också de studier som bör få vara explorativa och oprecisa (Vetenskapsrådet 2011:40)

Målet med vårt arbete har varit att hur studera socialpedagogiska kompetenser tillämpas i barnskyddets familjearbete med familjer där det finns alkoholproblem hos föräldrarna. Ifall vårt arbete skulle ha visat att servicen har en annan effekt än vad vi hoppats på eller någon annan del av vårt arbete så skulle vi ha publicerat våra resultat precis som det blivit gjort och oberoende av resultaten. En forskare ska alltid redovisa kunskapen som forskningen gett vare sig det är till beställarens förnöjdhet eller inte samt göra det möjligt för andra forskare att kontrollera resultaten av forskningen (Vetenskapsrådet 2011:39).

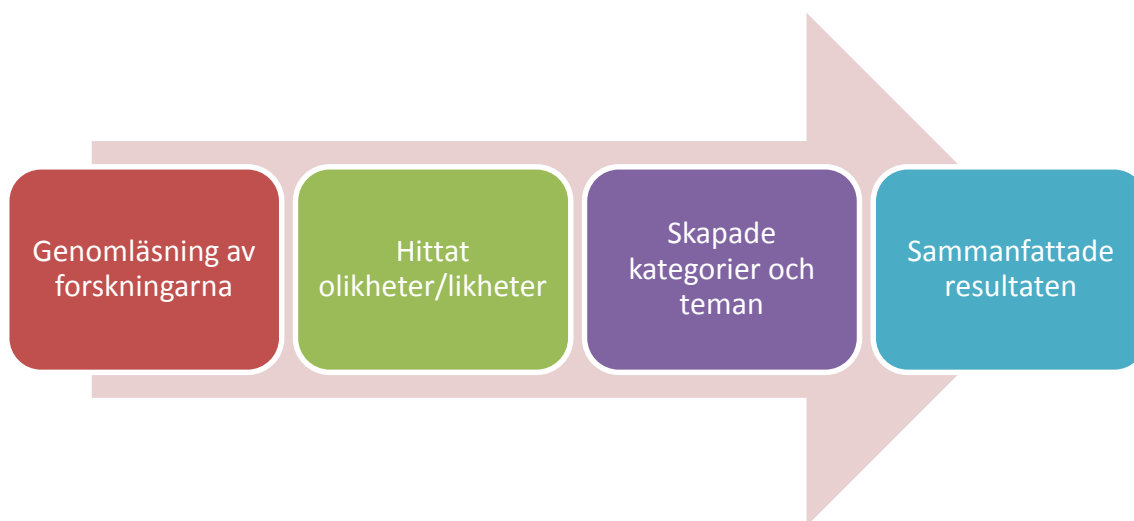
6 RESULTAT

Utgående från vårt material skapade vi kategorier. I dessa kategorier steg det upp olika teman. Dessa teman hade visat sig vara viktiga för att generera positiva resultat i servicen men visade också utvecklingsbehov. Kategorierna har rubrikerna: bemötande, kommunikation, relationer i nätnätverket, samarbete och delaktighet och serviceutveckling. Till sist har vi rubriken ”Övriga reflektioner” för att belysa teman som på ett eller annat sett kommit fram i forskningarna som vi tycker kan vara intressant att begrunda trots att det inte direkt kopplar till vår studie.

I bilaga 1 finns en redovisning av våra valda forskningarna för att göra det lättare för läsaren att följa med.

I fyra av de sex forskningarna har föräldrarna i familjen missbrukarproblem (alkohol eller droger). De övriga forskningarna består av en forskning om familjearbete i allmänhet och den andra redogör för blandade problem (missbruk, ekonomiska problem, psykiska problem). Nedan följer figur 4 som visualiserar vår process för att redovisa resultatet

från forskningarna. I slutet av kapitlet finns också figur 5 som visar en sammanfattning av våra resultat genom teman och kategorier.

Figur 5, *Sammanfattning av vår innehållsanalysprocess*

6.1 Bemötande

Vårt resultat visar att bemötande har stor betydelse i arbetet mellan familjen och personalen inom socialvården för att skapa framgång i familjens vardag.

Både Forrester et al. (2008) och Kaikkos (2004) lyfter fram att respekt för familjen och deras privatliv samt integritet är av stor vikt för ett gott samarbete. Myllärniemi (2007) följer samma tankegång men betonar mer att klienten måste få känna sig accepterad som hen är. Resultaten i forskningen gjord av Forrester et al.(2008) visade att föräldrarna i familjen värnade om den professionella inom servicen Option 2 för att hen var respektfull inför familjen, dömde dem inte och var pålitlig. Föräldrarna ansåg att den professionella var förstående och brydde sig om familjen. Den professionella gav råd men var ändå akt-sam om föräldrarnas självbestämmanderätt.

Kaikkos (2004) skriver att familjen upplevde att familjearbetaren varit närvarande och tillgänglig när det fanns behov men ändå gett dem andrum när det funnits behövt. Familjearbetaren trängde sig inte på utan visade respekt för familjens privatliv och integritet.

Myllärniemi (2007) betonar vikten av att klienten måste bli accepterad så som hen är. I forskningens resultat hade en mamma sagt att hon hade blivit positivt överraskad över familjearbetets mångsidighet och att hon inte hela tiden var under förstöringsglaset.

6.2 Kommunikation

I vårt resultat betonar tre av våra artiklar (Myllärniemi 2007, Kaikkos 2004 och Pasanen 2014) vikten av en öppen kommunikation mellan den professionella och familjen för att utveckla en bra relation mellan dem.

Myllärniemi (2007) lyfter fram att det är viktigt att den professionella är tydlig när hen ger information till klienten. Det är också viktigt att ge klienten tid och utrymme att bearbeta informationen. Myllärniemi (2007) fortsätter och påpekar att det är utmanande för familjearbetaren att vara i en dubbelroll men att det är ett måste för att utveckla ett bra klientförhållande. Familjearbetaren bör kunna vara förstående och icke fördömande men samtidigt kunna ta upp svåra ämnen så som t.ex. omhändertagning av barnet.

Föräldrarna i Kaikkos (2004) forskning berättade att de tack vare familjearbetet fått någon att prata med om svåra saker. Familjearbetarens besök och privata pratstunder med barnen ansåg föräldrarna att vara av största vikt. Kaikkos (2004) skriver också att familjearbetaren var en samtalspartner för familjen och det ansågs viktigt att familjen kunde reda ut olika saker som var viktiga för dem just då. Liksom barnen i Kaikkos forskning (2004) så uppskattade barnen i Forrester et als (2008) forskning pratstunderna med familjearbetaren där de kunde prata ut om saker. I resultaten i Pasanens (2014) forskning kommer det fram att familjerna tyckte att det hade funnits tid och utrymme för diskussion inom barnskyddets familjearbete i jämförelse med socialarbete.

6.3 Relationer i nätnätverk

I vårt resultat kom det fram vilka effekter familjearbetet har för relationerna i nätnätverket. Med vilket vi menar nära familj, vänner, skolkompisar och andra anhöriga men också betydelsen relationen mellan klienten och familjearbetaren. De effekter som syntes mest tydligt i vårt resultat är att socialpedagogen var en viktig stödperson. På grund av stödet från socialpedagogen blev familjemedlemmarnas relationer och dynamik bättre. Vårt resultat visade också att speciellt barnen fick bättre självförtroende i sitt relationsskapande.

I en av Myllärniemis (2007) case används theraplay som en praktisk metod för att förbättra relationen för klientfamiljen som visade sig vara gynnsam. Forrester et al.(2008), Kaikkos (2004) och Pasanen (2014) fokuserar på diskussion och att familjearbetaren fanns där för familjerna för att främja relationerna. Med diskussion menas samtal mellan föräldrarna och familjearbetaren samt barnen och familjearbetaren. Den övriga forskningen nämner inte relationsarbete i samma utsträckning som Myllärniemi (2007), Kaikkos (2004) och Forrester et al.(2008).

I forskningen av Forrester et al.(2008) berättade föräldrarna att den professionella var en person som kunde ge bra stöd och hjälp angående familjens interna relationer. De flesta av föräldrarna kunde berätta om förbättrade familjrelationer efter arbetet med Option 2. Relationsarbetet gjordes delvis med föräldrarna som bland annat bestod av stöd i kommunikation, stärka självförtroende och självkänsla. Föräldrarnas relation till sina barn förbättrades också. Barnen i Option 2 familjerna rapporterade om förbättrat självförtroende som gav positiva resultat i skolan och i relationer till andra elever, andra vuxna och den egna familjen. Detta på grund av stödet från den professionella i Option 2.

Barnen berättade också om hur de ansåg att föräldrarnas relation sinsemellan hade förbättrats, likaså föräldrarnas relation till barnen gällande saker som att föräldern inte slog barnet längre, att de inte bråkade så mycket mera, att en förälder blivit lugnare och att föräldrarna blivit bättre vänner. De resultat som verkade varaktiga så fanns i de familjer där problemen inte var verkligt komplexa och svåra utan där föräldern/föräldrarna endast hade ett problemområde t.ex. alkoholmissbruk eller drogmissbruk. (Forrester et al. 2008)

I Myllärniemis (2007) utredning visar resultatet att en mamma och hennes sons förhållande blivit bättre tack vare therapeutiska metoden som var ett initiativ från familjearbetets sida. Också andra kreativa metoder så som dans och musik har positiva effekter. Myllärniemi (2007) lyfter fram vikten av att förbättra relationerna i familjen och skapa ett bättre nätverk för dem.

Kaikkos (2004) beskriver i sina resultat om hur familjearbetaren kunnat ses som en extra vuxen i familjen för barn som bara hade en förälder. Familjearbetaren fungerade som en stödrelation till barnen och såklart också till de vuxna detta liksom i Forrester et al. forskning (2008). Speciellt mammorna i familjerna tyckte att deras relation till familjearbetaren var betydelsefull.

Pasanen (2014) beskriver hur familjearbetet hade hjälpt att organisera den egna livssituationen och händelser i livet, relationen till familjearbetaren fungerade som en viktig del i att bygga upp den nya identiteten.

6.4 Samarbete och delaktighet

När det gäller samarbete mellan familjen och familjearbetaren visar vårt resultat att goda effekter nås genom flera faktorer. Viktigt är att det finns ett tätt samarbete och tillmötesgående mellan familjen och familjearbetaren. Barnen måste få vara delaktiga i processen då det påverkar dem minst lika mycket som föräldrarna. För att få positiva resultat i familjearbetet är det väsentligt att familjearbetaren i samråd med familjen utarbetar en plan och målsättning för arbetet.

I Pasanens (2014) resultat betonas mer individen med missbruket och att familjen som helhet kommer på andra plats medan Littell (2001) fokuserar mycket på familjens och anhörigas delaktighet och samarbete.

Forskningen av Littell (2001) lyfter fram i sina resultat hur viktigt det är med samarbete mellan familjearbetet och familjen samt att utan detta samarbete och familjens delaktighet så skulle det vara svårt att få positiva resultat. Då vårdgivarna var tillmötesgående så minskade sannolikheten för omhändertagningar under familjearbetet och även ett år

framåt efter att tjänsten avslutats. Nya eller relativt nya barnskyddsanmälningar och omhändertagningar visade sig ha dålig effekt på tillmötesgåendet och samarbetet från vårdgivarnas sida. Littell (2001) skriver att nivån på samarbete är självvald även om det är ett påtvingat samarbete.

Pasanens (2014) forskning berättar om hur barnen fått vara närvarande i arbetet och olika konversationer, efteråt hade familjer börjat göra flera saker tillsammans som en familj. Liksom Pasanen (2014) lyfter Forrester et al.(2008) fram vikten av att barnen är delaktiga i processen och också får egen tid med familjearbetaren. Vårt resultat åskådliggör också hur betydelsefullt det är att ha en välplanerad plan med konkreta målsättningar. Dessa gör att arbetet känns mer motiverande och blir enklare för både familjen och familjearbetaren. Arbetet blir tydligt för familjen eller klienten och det blir lättare att se den ljusa framtiden. (Myllärniemi 2007).

6.5 Serviceutveckling av familjearbete

Våra resultat visar att det finns behov för utveckling av familjearbete. Speciellt på samhällsnivå såsom inom barnskydd och familjearbete, dessa vill vi framhäva i hopp om att i framtiden förbättra servicen.

Serviceutveckling nämns i tre av de sex forskningar i vårt arbete Pasanen (2014), Jonninen (2013) och Myllärniemi (2007). Jonninen (2013) betonar serviceutveckling på samhällsnivå där det krävs mera kunskap medan Myllärniemi (2007) och Pasanen (2014) ser mer på det enskilda arbetet med klientfamiljer.

Pasanen (2014) lyfter fram hur viktigt det är att stödet från familjearbetet kommer in i familjen i rätt tid och är tillräckligt omfattande baserat på familjens behov. Pasanen (2014) konstaterar att det viktigaste resultatet i forskningen varit att stöda familjerna på ett omfattande sätt baserat på flexibla och översektorisk service. Familjerna i forskningen påpekade att det för dem var viktigt hur ofta träffarna var med familjearbetaren och att ifall de var för ofta så blev det stressigt för familjen. Träffarna behövde vara flexibla enligt familjens behov och flyttas ifall det var nödvändigt. Det kom även fram positiva resultat

om pararbete mellan familjearbete och missbruksservice då det var enklare för familjerna att hålla kontakten mellan barnskyddet och missbruksservicen tack vare familjearbetet.

I Jonnins (2013) forskning kommer det fram att servicen skulle stöda och hjälpa bättre ifall familjearbetaren skulle ha bättre kunskap om missbruksvård och problematik kring missbruk. Resultaten visar hur det skulle behövas mer expertis både nationellt och regionalt inom missbruk och inte endast inom familjearbete. Metoderna inom missbruk har utvecklats men enligt Jonnins (2013) återspeglas det inte i det praktiska arbetet. Resultaten i Jonnins (2013) visar hur serviceutbudet och arbetsstyrkan borde utvidgas, det finns för få familjearbetare i relation till hur många familjer och föräldrar det finns som behöver stöd och hjälp. Det finns för lite resurser med tanke på kommunens storlek och servicens läge.

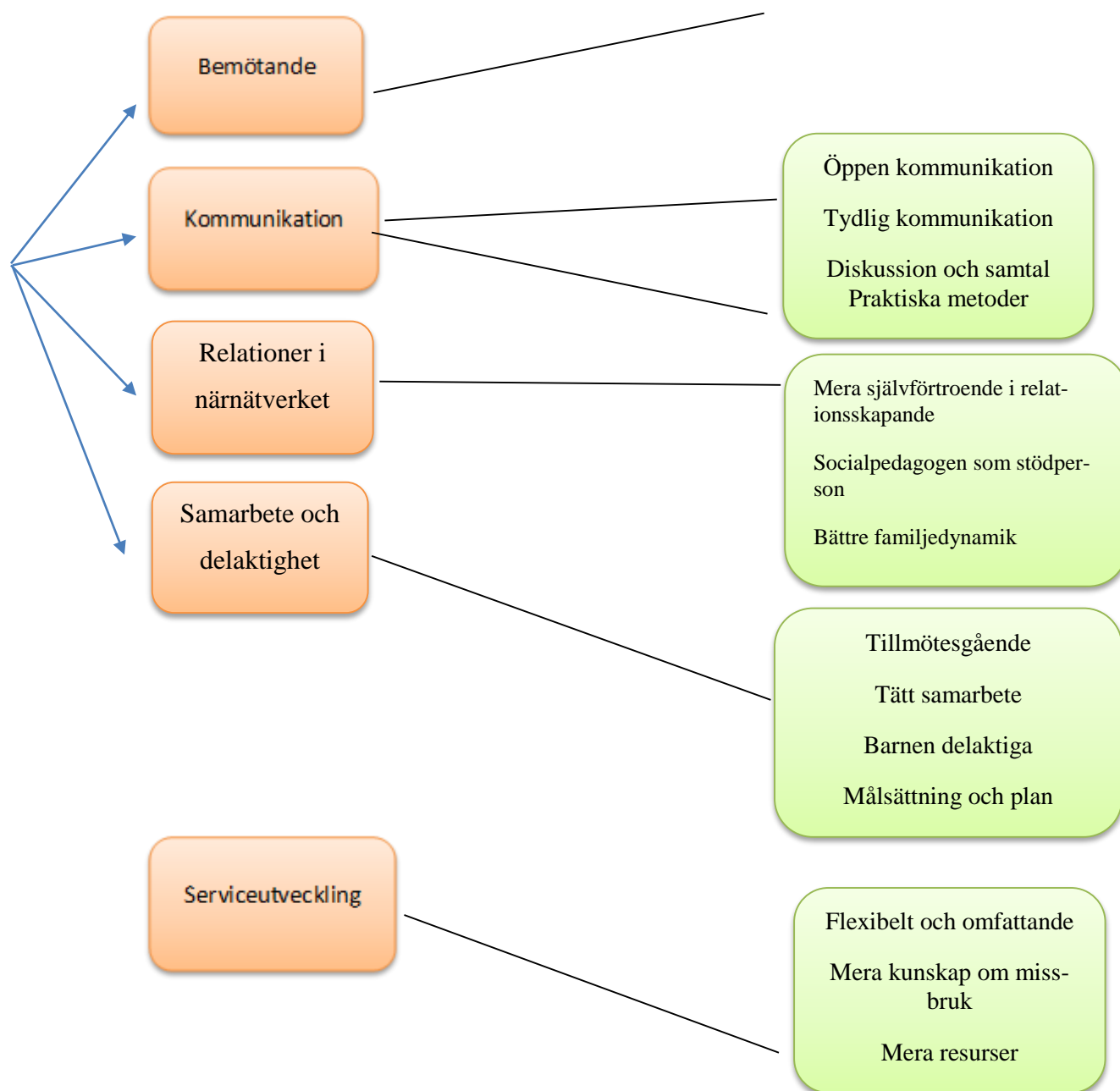
I Myllärniemis (2007) forskning kom det fram att familjerna inte riktigt visste vad familjearbete och familjearbetarens roll är i jämförelse med andra tjänster som de hade bättre koll på. Vårt resultat visar att det borde finnas mer information om familjearbete så att familjer enklare hittar det stöd de behöver. En del vuxna har fördomar om familjearbete och vet inte riktigt vad det innebär. Genom att få ut information så finns det större möjligheter att ge familjer hjälp i tid.

KATEGORIER

TEMAN

Respekt
Acceptans
Icke dömande
Pålitlighet

7

Figur 6, *Resultatöversikt*

Figuren här före visar till vänster de olika kategorier som vi hittade i materialet som fokuserar på viktiga element i familjearbete och socialpedagogiska kompetenser. Dessa är

bemötande, kommunikation, relationer i nätnätverk, samarbete och delaktighet samt serviceutveckling. Till höger syns de teman som kom fram ur de teman som vi hittade och är nyckelområden för ett positivt familjearbete och socialpedagogiskt arbete. Längst ner är serviceutveckling som är ett eget tema som inte direkt anknyter till vår forskningsfråga men som vi anser är mycket viktigt i ett utvecklande socialt arbete och som kom starkt fram i vårt resultat.

7 ANALYS

Vi har valt att utgå från vår forskningsfråga som syns här nedan. I detta kapitel tolkar vi och analyserar våra resultat i relation till vår teoretiska referensram och tidigare forskning. Vi vill klargöra att vi analyserar materialet syftar vi på alkoholmissbruk men för att göra texten mera lättläst så har vi skrivit endast missbruk.

Hur kan socialpedagogiska handlingskompetensen tillämpas i familjearbete med fokus på föräldrar med alkoholmissbruk?

7.1 Socialpedagogens kompetenser inom arbetet med familjer där föräldrar har alkoholmissbruk

7.1.1 Den produktiva kompetensen

Den produktiva kompetensen står för det manuella arbetet och kunskapen. Socialpedagogen ska kunna be om stöd och tips ifall hens egna kunskaper inte räcker till.

(Madsen 2006:228)

Socialpedagogen i arbetet med klientfamiljen måste ha strategiska och praktiska metoder som stöd för sitt arbete, t.ex. använder socialpedagoger blanketter, enkäter, kartor, terapimetoder men också hjälpa till i vardagliga situationer. Detta stämmer överens med vår teoretiska referensram där praktisk hjälp och psykosocialt stöd anges som viktiga delar i arbetet med familjer (THL 2014).

Resultatet i forskningen av Forrester et al.(2008) visade att familjerna hade upplevt att praktiska metoder och strategier varit viktiga och visat sig vara hjälpsam i deras situationer. Sådana verktyg är bland annat theraplay, motiverande samtal, nalle kort, känslor kartor och trappan metoden. I Myllärniemis (2007) forskning upplevde en pojken och hans mamma att theraplay metoden hade hjälpt deras relationsskapande. Barn inom barnskyddets familjearbete har ofta svåra bakgrunder och kan ha svårt att direkt säga muntligt det de känner och tänker. Därför är praktiska metoder väldigt bra då barnet kan bearbeta känslor och tankar på ett annat sätt för att komma till kärnan av problemet. Dessa metoder är inte endast bra för barnet utan också för de vuxna i situationen då det för dem också kan kännas svårt och obekvämt att tala om svåra ämnen. Metoderna hjälper också till att bygga och stärka relationen mellan klientfamiljen och socialpedagogen.

Inom de olika metoderna kan det finnas materiella mål för arbetet som inte alltid lyckas men trots det så är processen dit väldigt viktig då det utvecklar socialpedagogens kunskande och främjar klienten. Vi vill citera ett allmänt talesätt för att tydliggöra denna punkt: ”It’s not the destination, it’s the journey” som kan tolkas till ”det är inte alltid resans mål som är viktig utan också resan i sig själv är lika viktig”.

I vårt resultat kunde vi konstatera att på grund av att socialpedagogen också på sidan om sitt jobb stödde föräldrar i vardagliga sysslor så kunde föräldrarna fokusera på andra saker. Detta effektiviserade deras återhämtning i samband med missbruket. (Pasanen 2014) Socialpedagogen måste kunna se förbi det manuella arbetet och se den verkliga nyttan hen gör. Genom att hjälpa en klient fylla i papper eller mata en baby så kan socialpedagogen stöda klienten, eller i detta fall föräldern att återfå krafter till andra saker som just då är viktigare.

Socialpedagogen har oftast inte expertkunnande om missbruk och måste vara beredda att be om hjälp och stöd av andra professionella och samtidigt främja mångprofessionellt arbete. I resultatredovisningen kom det fram behov av mera expertis inom missbruk och detta tror vi kan delvis lösas genom mångprofessionellt arbete där det är en stödande och öppen miljö för frågor och utveckling genom gemensamt arbete. I familjearbete och barnskydd så jobbar socialpedagogen allt som oftast sida vid sida men en socialarbetare men även andra professionella. Likaså har socialpedagogen inte specialkunnande inom andra

områden som t.ex. ekonomiska och medicinska frågor. Genom att be om hjälp och ställa frågor utvecklar socialpedagogen också sitt eget kunnande på samma gång.

I vår tidigare forskning syntes det dock att en del familjer inte varit nöjda med de tjänster och råd de fått från familjearbetet.

Pitkänen (2011) lyfter fram att familjerna hade behövt mera vägledning till flera stödformer då barnskyddsarbetet inte var tillräckligt systematiskt och planerat. I sådana fall anser vi att den produktiva kompetensen innebär att socialpedagogen vägleder sina klienter då hen själv inte har tillräckligt med resurser. Detta skiljer sig dock från Tattaris (2013) forskning där familjearbetet hade hittat sin plats på servicekartan i Salo. Familjerna hade där fått den vägledning de behövde tack vare familjearbetaren och den förnyade servicen.

7.1.2 Den expressiva kompetensen

Denna kompetens behandlar socialpedagogikens emotionella och estetiska dimension. Socialpedagogen måste ha förståelse för klientens inneboende erfarenhet och kunskap och sedan utnyttja denna kunskap och erfarenhet i olika verksamheter.

(Madsen 2001:229)

Socialpedagogen ska vara öppen i sitt kroppsspråk och bemötande då det har stor betydelse för klientens känsla av acceptans och trygghet. Kroppsspråket är viktigt oberoende av vilken sorts klient det handlar om men speciellt viktigt då klienterna har en annan kulturell bakgrund då kroppsspråket visar mycket mer än de orden som yttras. Kroppsspråket kan visa socialpedagogens personliga fördomar gentemot klienten som genast försvårar samarbetet och relationen mellan klient och socialpedagog.

Inom familjearbete jobbar socialpedagogen i nära kontakt med klienterna och utgår från deras resurser och strävar till en positivare framtid genom olika verksamheter. Denna information relaterar till vår tidigare forskning där både Pitkänen (2011) och Pasanen (2014) poängterar hur viktigt det är att ha fokus på resurser och inte det negativa. Socialpedagogen bör fokusera på de goda sidorna föräldrarna har istället för att t.ex. endast peka på missbruket.

Resultaten från Pitkänens forskning (2011) berättar att föräldrarna kände att de hade en viktig roll i arbetet och att de hade betydelse i arbetet. I detta fall har socialpedagogen lyckats med den expressiva kompetensen genom att ta fram resurserna hos klienten och stöda dem i arbetet istället för att styra och bestämma. Liksom i Pitkänens forskning (2011) så konstateras det i vårt resultat att föräldrarna känt att familjearbetaren fokuserat på deras resurser. Detta motiverade dem att jobba hårdare för en ljusare framtid (Pasanens 2014).

I vår resultatredovisning kom det fram att barnen och de vuxna i familjen bär på svåra tankar och känslor som de behöver bearbeta. Myllärniemi (2008) konstaterar att den professionella behöver kunna hjälpa klienten att bearbeta svåra ämnen. Genom bland annat musik, konst, dans och teater kan familjen ta itu med dessa känslor och tankar. Madsen (2001:229) skriver om hur stor kunskap kroppen besitter och att socialpedagogen bör ha kunnande om hur hen kan utnyttja olika kreativa uttrycksmetoder för att stöda sina klienter. Socialpedagogen måste vara sensitiv för olika kreativa verksamheter som passar för de klienter hen har. T.ex. kan socialpedagogen uppmärksamma ett barn som verkar intresserad av dans och uppmuntra barnet till detta för att lättare bearbeta situationen och de känslor som medföljer. Kreativa metoder är ofta bra med klienter som har problem med missbruk. Det hjälper personen att fokusera sin energi på något kreativt istället för något destruktivt, ger ett inre lugn och ger nya verktyg för att uttrycka sig.

7.1.3 Den kommunikativa kompetensen

Den kommunikativa kompetensen berör all interaktion människor emellan. I kommunikationen är det också viktigt att det finns en ömsesidig tillit och respekt mellan parterna. (Madsen 2001:230)

Våra resultat visar fyra väldigt viktiga underkategorier för kommunikation; öppen kommunikation och tydlig kommunikation samt samtal och diskussioner som ett viktigt redskap samt praktiska metoder. Likaså visar vår tidigare forskning på betydelsen av kommunikation och hur den professionella beter sig med klienten och ger klienten den respekt hen är värd.

Ett av de viktigaste verktygen som socialpedagogen har är kommunikation eftersom det är främst via kommunikation som socialpedagogen får kunskap och information om sina klienter.

I tre av våra forskningar (Forrester et al. 2008, Kaikko 2004, Myllärniemi 2007) kom det fram att familjerna ansåg att det var viktigt att ha en öppen kommunikation om känsliga ämnen. Speciellt barnen upplevde det positivt att ha någon utomstående som de kunde ha privata pratstunder med.

Resultatredovisningen visade att familjer uppskattade en öppen och rak kommunikation från den professionella och att de värdesatte individuella pratstunder med både vuxna och barn. Familjerna uppskattade också att bemötandet var fördomsfritt, respekterande och förstående. En del föräldrar i våra resultat hade förutfattade meningar om barnskydd, t.ex. att det är kontrollerande och dömande medan de ansåg att familjearbete var mer frivilligt och inte lika kontrollerande (Pasanen 2014). På grund av att det finns mycket fördomar och negativa åsikter från föräldrars sida kring socialt arbete så är det extra viktigt för socialpedagogen att ha ett gott bemötande och ödmjuk kommunikation. Våra resultat visar också att familjer kände att de inte längre kände sig lika stigmatiserade i samhället efter att ha börjat med missbruksvård och familjearbete.

Socialpedagogen bör också vara sensitiv i den bemärkelsen att hen kan anpassa kommunikationen beroende på vem hen pratar med, detta innebär t.ex. att anpassa kommunikationen enligt ålder, situation och tidpunkt. De familjer som är i barnskyddets familjearbete har ofta komplexa och svåra problem som är privata och känsliga och det innebär ett större behov av diskret och icke dömande samtal vilket också syns i vår resultatredovisning. När det gäller missbruksfamiljer så är det väldigt viktigt att låta information sjunka in utan att stressa och låta klienten hantera känslor och tankar i egen takt. Missbrukare har ofta bränt broar när det handlar om hälsosamma förhållanden, som partner, egna föräldrar, vänner och släkt och har kanske inte samma sätt möjlighet att prata om viktiga saker.

Det kom också tydligt fram i resultaten hur viktig kommunikationen var för barnen i familjer och inte endast för de vuxna. Alltför ofta får inte barnens röst höras i sådana situationer som missbruk i familjen då problemet ofta ligger hos de vuxna i första hand. Detta

gör det ännu mera viktigt att som socialpedagog ta barnet i beaktande och lyssna på barnet eftersom barnets bästa alltid ska vara i fokus. Det var viktigt för barnen att få privata pratstunder med den professionella utan att föräldrarna var närvarande.

Vår tidigare forskning stöder vårt resultat i detta. Heino (2008) skriver att det ska finnas tid för klienterna och tid för att bygga förtroende. Ett gemensamt arbete utan förtroende för varandra ger inte samma positiva effekter som ett förhållande som bygger på förtroende och respekt. Speciellt inom barnskydd och familjearbete där det som tidigare sagt ofta finns många komplicerade och svåra problem.

Laitila-Ukkola (2005) och Heino (2008) betonar vikten av ett gott bemötandet mellan klienten och den professionella likaså den växelverkan som uppstår, både verbalt och non verbalt.

7.1.4 Den analytiska/syntetiska kompetensen

Den analytiska/syntetiska kompetensen handlar om socialpedagogens kunskap om varför hen gör saker och vilken målsättning arbetet har. Socialpedagogen måste ha kunskap om sina klienters förutsättningar och levnadsvillkor för ett ändamålsenligt samarbete.

(Madsen 2001:231–232)

Socialpedagogen måste ha kunskap om den familj hen hjälper och stöder, som t.ex. hur missbruket tar sig uttryck i familjen, vilka känslor som kan uppstå i de olika situationerna och vilket nätnätverk familjen har. Jonninen (2013) beskriver vikten av expertis inom missbruk på alla nivåer i samhället. Detta för att skapa tydliga och realistiska målsättningar för familjen och arbetet.

Inom familjearbete är syftet att stöda familjen i vardagen, träffa familjen regelbundet för att sätta upp mål och göra konkreta åtgärder. Myllärniemi (2007) tar upp vikten av att ha en plan och ett syfte för familjen, att ha både kort- och långsiktiga målsättningar. Socialpedagogen bör också analysera och vara kritisk till sitt eget arbete för att kunna se vad som fungerar och vad som inte fungerar och därefter kunna vara flexibel.

Samtidigt bör socialpedagogen ha kunskap om egna handlingsmöjligheter och i vilken utsträckning hen kan hjälpa familjen för att sedan hänvisa till annan service ifall det finns

behov och möjlighet till det. Eftersom världen konstant förändras så måste socialpedagogen ständigt utveckla sitt kunnande och sin kunskap, inte minst om missbruk i olika former.

Enligt vår teoretiska referensram så är ett målinriktat och metodiskt arbete en av grundstenarna till familjearbete (THL 2014). Lagen i Finland idag betonar vikten av att bedöma behovet av familjearbete och barnskydd och jobba utifrån en plan, detta blir ännu tydligare i den nya socialvårdslagen. Socialpedagogen bör alltid ha klara målsättningar och i våra resultat såg vi att viktiga mål inom missbruk i familjearbete var att hålla familjen tillsammans (ifall omhändertagning inte är ett bättre alternativ). Även att uppta en normal vardag, få missbruket under kontroll och återuppbygga bra relationer i familjen.

Detta kan kopplas till vår tidigare forskning där flera forskningar påpekar vikten av planering och ett systematiskt arbetssätt.

Pitkänen (2011) skriver att föräldrarna i hennes forskning hade önskat att stödet skulle ha varit mera systematiskt och bättre planerat. Liksom Pitkänen (2011) så kommer det fram i Heinos forskning (2008) att det behövs nya arbetsmetoder och system för att utveckla barnskyddets familjearbete. Detta är något en socialpedagog kan hjälpa till med tack vare en bra planeringsförmåga och kunskap om familjens situation. Dessa delar betonas starkt i den analytiska/syntetiska kompetensen.

7.1.5 Den femte kompetensen

Den femte kompetensen är den viktigaste av kompetenserna eftersom den kombinerar alla delar till en holistisk helhet. Detta i samband med socialpedagogens kunskap om sig själv och sin personlighet bildar hens handlingskompetens.

(Madsen 2001:234–236)

Handlingskompetensen möjliggör för socialpedagogen att se på familjen och missbruket från många olika synvinklar. Det handlar t.ex. om att använda olika verktyg för att hjälpa barnet i familjen att hantera sina känslor, introducera någon verksamhet/hobby som kan stöda processen för en av föräldrarna, ha en öppen och icke dömande kommunikation

samt för socialpedagogen att ha tillräcklig kunskap om sina klienter och deras levnadsvillkor etc.

Socialpedagogen formar sin egen handlingskompetens då alla de olika kompetenserna grundar sig på socialpedagogens personlighet, egna kunskap och hur hen uppfattar sig själv och sin människosyn. T.ex. om socialpedagogen har specialkunnande inom musik och konst så väljer hen troligen att använda de erfarenheter och kunskaper i sitt arbete mer än någon som är väldigt intresserad av natur och djur. Alltså formar socialpedagogen sin handlingskompetens själv. Detta betyder också att socialpedagoger har stor nytta av varandra för att de har olika kompetenser och intresseområden som de kan utnyttja sinsemellan.

Vårt resultat kan kopplas ihop med vår tidigare forskning där speciellt Laitila–Ukkola (2005) nämner den professionellas helhetsbild som vi tolkar till den femte kompetensen. Laitila-Ukkola (2005) skriver att den professionella inom det sociala arbetet behöver ha en helhetsbild och vara duktig på många olika områden. Laitila-Ukkola (2005) nämner bemötande och växelverkan med klienten samt goda möten som viktiga delar. Den professionella ska stöda och hjälpa klienten till att själv jobba för att situationen ska bli bättre för honom eller henne. Socialpedagogen är en del av ett mångprofessionellt team som tillsammans ser en holistisk bild av familjen och deras problematik. (Laitila-Ukkola 2005)

De enskilda kompetenserna är värdefulla i sig men den verkliga nyttan syns när kompetenserna bildar en helhet och används tillsammans. Våra resultat visar att familjer uppskattar att familjearbetaren eller socialpedagogen har många kompetenser och kan se en holistisk bild av situationen.

SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis har vi sett att socialpedagogen har en viktig roll i familjearbete och barnskydd. Socialpedagogen måste forma sitt eget kunnande så att det passar till det område hen jobbar inom, i detta fall missbruk. På basen av hens egna praktiska kunnande och kunskap skapar hen en egen arbetsprofil och ett individuellt arbetssätt. Dock finns det faktorer som är viktiga för alla socialpedagoger som visar på positiva effekter i samband med eget individuellt kunnande. Ett gott bemötande, en bra kommunikation, kunnande om praktiska metoder, klara målsättningar och en förståelse för klienten utgör grunden för ett gott arbete inom det sociala området. Alla dessa delar har vi kunnat se kopplade i vår tidigare forskning och teoretiska referensram samt i vårt resultat. Detta bildar en helhet i femte kompetensen som samlar alla kompetenser till socialpedagogens egna individuella kunnande.

8 DISKUSSION

I detta kapitel kommer vi diskutera vårt metodval, en konklusion om vårt arbete och vår process samt arbetslivsrelevans och förslag på fortsatt forskning.

8.1 Metoddiskussion

Vi valde att använda metoden litteraturstudie eftersom projektet i Vanda stad var i startgroparna när vi började vårt arbete och att det då behövs teoretisk bakgrund och information om tidigare studier. Det finns också ganska mycket forskat inom ämnet (missbruk, familjearbete, barnskydd), även i Finland vilket förvånade oss. Med hjälp av litteraturstudie har vi kunnat studera vårt ämne från flera olika synvinklar och få en bred faktabas. Till en början hade vi tänkt göra en systematisk litteraturstudie men gav upp den idén ganska snabbt då vi inte tyckte att det fanns riktigt tillräckligt mycket forskning och vi valde då istället en allmän litteraturstudie.

Syftet för forskningen har ändrats många gånger under arbetsprocessen likaså forskningsfrågan. Vi hade svårt att hitta en lämplig avgränsning för vårt arbete men till slut bestämde vi oss för alkoholmissbruk som vi känner att är ett av de stora problemområdena som familjearbete möter och utgör en logisk avgränsning.

Vår slutliga forskning består av sex stycken olika studier, fyra finska och två engelska som vi är nöjda över. På grund av att projektet är i Vanda ville vi gärna ha forskning från Finland och Europa för att våra resultat ska kunna tillämpas så bra som möjligt på deras projekt och syfte. Finland har ett unikt system för service och det var svårt att ens hitta material från Sverige eftersom begreppen skiljer sig så mycket åt. Våra forskningar har hittats via Google men vi har fått tipsen om flera av dem via handledare, andra arbeten och medstuderanden. Vi skulle eventuellt kunna ha haft flera forskningar i vårt arbete men under sökningsprocessen märkte vi att det var svårt att hitta artiklar som kunde kopplas till vår avgränsning. Detta på grund av att det kanske inte finns så mycket forskat om socialpedagogik i det formatet vi ville ha det. Vi lyckades ganska bra hitta forskningar inom den tidsram vi ville, år 2000 och framåt. Tack vare våra gemensamma språkliga kunskaper har vi kunnat söka forskning på svenska, engelska och finska vilket vi anser som en mycket stor fördel.

Som analysmetod valde vi innehållsanalys som ofta används i samband med litteraturstudier, i alla fall de som vi kommit i kontakt med. I vår innehållsanalys har vi hittat olika kategorier som passat till vårt syfte och vår forskningsfråga och via dem skapat oss en helhet. Vi läste systematiskt igenom våra forskningar delade upp det i kategorier - teman som kändes relevanta för vårt syfte. För att tydliggöra processen för läsaren har vi också skapat figurer som gör det lättare att följa med i arbetet.

Som vi hade hoppats visade resultaten att barnskyddets familjearbete i allmänhet hade varit positivt men visade också behov av utveckling. Vi lovade att skriva om våra resultat precis som de blev utan att ändra på något enligt vår egen uppfattning och önskan vilket vi också har hållit oss till. Vi tror också att det faktum att vi har varit två stycken författare i detta har gjort att vi kunnat bolla idéer och tankar kritiskt, likaså vårt material och källor.

Vi anser att metoden litteraturstudie varit bra för vårt ämne på flera sätt och hur vi har jobbat tillsammans. På grund av att vi bor en bra bit ifrån varandra har det varit skönt att kunna göra en del på skilda håll med hjälp av telefonkontakt och textmeddelanden och ändå känt att vi gjort allt tillsammans med samma mål. På slutet gjorde vi dock näst intill

allt tillsammans. Vi tror inte att det skulle ha varit lika bra med någon annan metod för vårt arbete med tanke på val av ämne och syfte.

8.2 Konklusion

Det som familjerna och professionella i forskningarna berättat att har varit positivt med barnskyddets familjearbete har stora kopplingar till socialpedagogens kompetenser, som i resultatdelen kommer fram som t.ex. ett öppet och fördomsfritt bemötande, kunskap om terapeutiska verktyg och delaktighet i arbetet. Enligt våra resultat har familjearbete visat sig ge positiva resultat för de flesta familjer. Resultaten varierade dock beroende på hur komplexa och svåra problem familjen hade. Familjer med större problem kräver längre insatser. De flesta av forskningarna var baserade på korta och intensiva insatser.

I flera av forskningarna hade familjerna/klienterna haft fördomar om barnskydd och familjearbete och trott att barnen skulle bli omhändertagna och att barnskyddet var väldigt kontrollerande. De flesta familjer hade efteråt ändrat åsikt efter familjearbetet och fått en mycket positivare bild. Detta tyder på att det finns mycket fördomar kvar i samhället som förhindrar ett smidigt och effektivt samarbete mellan klienter och socialvården.

Utöver det fanns också resultat om behov av utveckling inom familjearbete som service vilket känns självklart för oss eftersom världen konstant utvecklas och i samma takt måste familjearbetet och socialpedagogen utvecklas. Vi kunde också dra samma slutsats från vår tidigare forskning där fokus också ligger på bemötande och gemensamt förtroende men samtidigt visar behov av utveckling.

Vi är hoppfulla om att det i framtiden forskas mer om socialpedagogik och arbete med familjer för att säkerställa mer kvalitet och stöd. Speciellt känner vi att det är viktigt att utveckla familjearbete och barnskydd för barnens trygghet och kärleksfulla livsmiljö då arbetet med familjer främst ska fokusera på barnets bästa. Med det sagt så ser vi fram emot att jobba med barn i alla situationer. Med den kunskap vi tar med oss från detta arbete så hoppas vi bli bättre socialpedagoger/socionomer.

8.3 Arbetslivsrelevans och förslag på fortsatt forskning

Vi hoppas och tror att vårt arbete skall vara till nytta speciellt för Vanda Stad och deras förnyande av service. Vårt arbete riktar sig till professionella inom det sociala området men också till familjer som vill få mer kunskap om socialpedagogik och familjearbete och vad det kan göra för dem samt övriga intresserade. Vi hoppas att familjer genom att läsa vårt arbete kan skapa en ny uppfattning om barnskyddet och deras familjearbete eftersom det finns många som har förutfattade meningar.

Vi tror också att det kan vara bra för personal inom sociala området att repetera och påminnas om vilka delar i deras arbete som är viktiga för klienterna och kanske till och med inspirera till nya arbetssätt och attityder.

Det skulle vara intressant att få se studier på hur det fortsatta arbetet går i Vanda genom t.ex. intervjuer med familjerna som fått vara med i projektet.

Eftersom vi inte själva hittade mycket om socialpedagogik och familjearbete så skulle det vara roligt att det skulle undersökas mer. Eftersom socialvårdslagen förnyas då vi skriver vårt arbete så skulle det lärorikt och givande att det skulle forskas i hur den förnyade lagen förändrat det sociala arbetet, om det blivit bättre eller sämre eller bara annorlunda.

KÄLLOR

Bengtsson, Anna-Bodil. Gavelin, Ingegerd. 2004, *Familjer och missbruk-Om glömda barn och glömda föräldrar*, Books-on-demand: Visby, 128 s.

Bryman, Alan. 2002, *Samhällsvetenskapliga metoder*, Liber Ekonomi: Malmö, 502 s.

Barnskyddslag 13.4.2007/417, Tillgänglig: Finlex <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417> Hämtad 16.2.2015

Forrester, Donald; Copello, Alex; Waissbein Clara & Pokhrel, Subhash. 2008, *Evaluation of an Intensive Family Preservation Service for Families Affected by Parental Substance Misuse*, Child Abuse Vol. 17: 410 – 426. Tillgänglig: <http://www.solutions-centre.org/pdf/DF-Evaluation-of-an-Intensive-Family-Child-Abuse-Review-2008.pdf> Hämtad 8.9.2015

Heino, Tarja. 2008, *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset*. [www] Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes, 73 s. Tillgänglig: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf> Hämtad 19.10.2015

Jacobsen, Dag Ingvar. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: studentlitteratur, 316 s.

Jonninen, Erja. 2013, *Päihdepalvelujen nykytila ja haasteet lastensuojelun näkökulmasta - Alueellinen selvitys päihdeosaamisen tarpeesta lastensuojelun perhetyössä*. Savonia ammattikorkeakoulu, 76 s. Tillgänglig: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/60600/Jonninen_Erja.pdf?sequence=1 Hämtad 20.8.2015

Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica. 2012, *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerup, 159 s.

Kaikko, Kirsi.2004, *Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit. Sosiaalityön ja sociaalipedagogiikan laitos*. Kuopion Yliopisto, 121 s. Tillgänglig: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=8c79277c-bb90-45f5-a368-2063b7feca22> Hämtad 21.8.2015

Kommunarbetsgivarna. 2015, *Ny socialvårdslag: Ändringarna som gäller socialvård och barnskydd träder gradvis i kraft*. Tillgänglig: <http://www.kommunarbetsgivarna.fi/sv/aktuellt/nyheter/2015/Sidor/ny-socialvardslag.aspx> Hämtad 11.5.2015

Laitila- Ukkola, Merja. 2005, *Päihdehuollon näköinen sosiaalityö? Suomalaisen päihdehuollon sosiaalityötarinoita*. [www] Lisensiaatintutkimus. Erikoissosiaalityöntekijän koulutus. Sosiaalityön laitos. Lapin yliopisto. 128 s. Tillgänglig: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ba9af765-fe4e-49ab-80a7-b1d8e866a502> Hämtad 19.10.2015

Littell, Julia H. 2001, ”*Client participation and outcomes of intensive family preservation services*”, Social Work Research Publisher: National Association of Social Workers Audience: Date: June, 2001 Source Volume: 25 Source Issue: 2 Tillgänglig: <http://www.biomedsearch.com/article/Client-participation-outcomes-intensive-family/76157514.html> Hämtad 10.9.2015

Madsen, Bent. 2011, *Integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur, 301 s.

Madsen, Bent. 2001, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur, 244 s.

Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik: integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur, 301 s.

Myllärniemi, Annina. 2007, *Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa*, Heikki Waris- instituutti, 91 s. Tillgänglig: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytanta.pdf Hämtad 23.4.2015

Pasanen, Kaisa. 2014, *Perhetyö osana päihdepalveluja Vanhempien kertomuksia ylisektorisen perhetyön merkityksestä päihdeongelmasta toipumisessa*. Helsingin Yliopisto,

99 s. Tillgänglig: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153085/Perhety_osana_paihdepalveluja.pdf?sequence=1 Hämtad 10.8.2015

Pitkänen, Miia. 2011, *Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa*. [www] Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Helsinki: Yliopistopaino, 132 s. Tillgänglig: http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf Hämtad 1.10.2015

Seppä, Kaija & Alho, Hannu. 2010, *Alkoholiriippuvuus*, Duodecim: Helsingfors, 224 s.

Social och hälsovårdsministeriet. 2014, *Den nya socialvårdslagen ökar service med låg tröskel för barn och ungdomar*. Tillgänglig: <http://www.stm.fi/sv/pressmeddelanden/pressmeddelande/-/view/1892042> Hämtad 11.5.2015

Socialstyrelsen. 2009, *Barn och unga i familjer med missbruk – Vägledning för socialtjänsten och andra aktörer*. Tillgänglig <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17866/2009-12-15.pdf> Hämtad 6.8.2015

Stakes Handböcker. 2005, *Grunderna för planen för småbarnsfostran*. Tillgänglig: http://www.thl.fi/documents/605877/747474/vasu_svenska.pdf Hämtad 16.2.2015

Tattari, Nina. 2013, *Varhainen perhetyö-Loppuraportti*. Tillgänglig: <https://www.innokyla.fi/documents/106585/592bfe78-7a47-42e7-ad4f-65d6b3ba886e>
Hämtad 2.10.2015

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014, *Perhetyö* Tillgänglig: <https://www.thl.fi/sv/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo> Hämtad 31.3.2015

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. 2013, *Lastensuojelu*, 119 s.

Tillgänglig: http://www.julkari.fi/bit-stream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5 Hämtad 14.5.2015

Uusimäki, Mervi. 2005, *Perhetyötäkö kaikki?* Tillgänglig: https://vk.sosiaalikota.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_20.pdf Hämtad 2.10.2015

Vanhemmustyön kehittäminen Vantaalla: Vantaan vanhemmuuskyselyn tulokset. 2013, Vanda stad. Tillgänglig: http://212.68.23.34/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/87064_Vantaan_Vanhemmuskyselyn_tulokset.pdf Hämtad 20.4.2015.

Vetenskapsrådet. 2011, God forskningssed. Tillgänglig: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2011_01.pdf Hämtad 16.2.2015

Vilén, Marika. 2010, *Kohtaamisia lapsiperheissä: menetelmiä perhetyöhön.* Helsinki: Kirjapaja, 259 s.

BILAGA 1

Presentation av vald forskning.

Författare & nr	År	Titel	Syfte	Metod	Resultat	Databas
1. Littell, Julia H.	2001	Client participation and outcomes of intensive family preservation services	Se ifall klienters delaktighet har någon inverkan på resultat av barnskyddets familjearbete.	Enkätstudie: 2194 familjer var med i studien som gjordes med hjälp av enkäter ifyllda av familjearbetets personal.	Delaktighet visade positiva resultat för att minska omhändertagningar. Föräldrar och andra vårdgivares delaktighet viktig	Google Scholar
2. Forrester, Donald. Coppello, Alex. Waissbein Clara & Pokhrel, Subhash	2008	Evaluation of an Intensive Family Preservation Service for Families Affected by Parental Substance Misuse	Att visa effekterna av ett intensivt familjearbete vid namn Option 2 i Wales, Storbritannien.	Intervju med åtta familjer. Gruppundersökning (en grupp fick servicen och den andra var jämförelsegrupp) om hur länge barnen var omhändertagna och vad det kostade staten.	Andelen omhändertagna barn minskade inte men tiden de var omhändertagna blev kortare. Familjerna upplevde Option 2 väldigt positivt, både föräldrarna och barnen på grund av bra kommunikation, bemötande, praktiska metoder etc.	Google Scholar
3. Pasanen, Kaisa	2014	Perhetyö osana päihdepalveluja Vanhempien kertomuksia ylisektorisen perhetyön merkityksestä päihdeongelmasta toipumisessa	Att undersöka hurdana erfarenheter föräldrarna i familjerna har av det familjearbete som de fick som en del av återhämtningsprocessen från missbruket.	Studien består av sex intervjuer och s.k. berättande studie.	Föräldrarna ansåg att deras egen motivation var viktig till förändring i samband med stödet från familjearbetet. Viktigt var också flexibilitet och översektoriska tjänster.	Google

4. Myllärniemi, Annina	2007	Lastensuojelun avo- huollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhe- työstä toimintatutki- muksen valossa	En utredning av famil- jearbete. Att ta fram fa- miljearbetets betydelse inom barnskyddet	Kvalitativ metod: intervjuer och olika arbetsgrup- per	Familjearbete har en viktig roll i barn- skyddet som en stöd- ande och ändamåls- enlig tjänst. Viktiga faktorer i familjear- bete är bland annat, god kommunikation, praktiska metoder, känsla av acceptans etc.	Google
5. Kaikko, Kirsi	2004	Lastensuojelun avo- perhetyön kuntoutu- mista tukevat ele- mentit	Utreda styrkor och svagheter i familjear- bete. Undersöka vad som hjälper och vad är familjearbetets svaga si- dor på basen av famil- jernas och arbetarnas erfarenheter.	Halvstrukturerade intervjuer med nio familjer, deras familjearbetare och deras social- arbetare.	Föräldrarna upp- levde att familjear- betet hjälpt dem, att de fått andrum. Bar- nen uppskattade pratstunder och be- sök av familjearbe- tare.	Google Scholar
6. Jonninen, Erja	2013	Päihdepalvelujen nykytila ja haasteet lastensuojelun näkö- kulmasta - Alueelli- nen selvitys päihde- osaamisen tarpeesta lastensuojelun per- hetyössä	Hurudan situationen är i dagens läge gällande missbrukararbete och missbrukarproblem i Finland samt vilka be- handlingsmetoder som används i sådana famil- jer.	Kvalitativ metod: temaintervjuer. I forskningen del- tog åtta barn- skydds socialar- betare från sju olika kommuner i Norra Savolax.	Behov av investe- ring i förebyggande arbete och brist på resurser. Avsakna- den av missbruksfa- miljernas familjere- habilitering.	Google Scholar

BILAGA 2

Här nedan följer en bilaga som visar vår examensarbetsprocess.

